

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗВО УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра богослов'я

Магістерська робота

ПОНЯТТЯ «ЗАПОВІДІ ЛЮБОВІ» У ПРАЦІ КАРОЛЯ ВОЙТИЛИ
«ЛЮБОВ І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ»

Студентка 6-го курсу: Соломія Критчак

Науковий керівник: Юрій Мартинюк
докторант з морального богослов'я (біоетика)

Рецензент: Марія Ярема

доктор біоетики

Львів 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ЗАПОВІДЬ ЛЮБОВІ ЯК ПЕРСОНАЛІСТИЧНА НОРМА	8
1.1 БОГОСЛОВСЬКЕ ПОНЯТТЯ «ЛЮБОВІ» ТА ЇЇ РОЗВИТОК У ЛЮДИНІ.....	8
1.2 УТИЛІТАРИЗМ ЯК ПРОТИРІЧЧЯ ПЕРСОНАЛІСТИЧНОЇ НОРМИ	14
1.2.1 ВИКОРИСТАННЯ ІНШОГО	14
1.2.2 СУБ'ЄКТИВІЗМ.....	17
1.2.3 ЕГОЇЗМ.....	18
1.2.4 ПОЖАДАННЯ.....	20
1.3 ПЕРСОНАЛІСТИЧНА НОРМА ЯК НАТХНЕННЯ ДЛЯ ПОПЕРЕДНИКІВ КАРОЛЯ ВОЙТИЛИ.....	22
1.3.1 СВЯТИЙ АВГУСТИН (354-430)	22
1.3.2 ІММАНУЇЛ КАНТ (1724-1804)	23
РОЗДІЛ II. ШЛЮБ ЯК ДУХОВНИЙ І ПЛОТСЬКИЙ ЗВ'ЯЗОК ЗАПОВІДІ ЛЮБОВІ ..27	
2.1 УТРИМАННЯ ДО ШЛЮБУ ЯК ЗАПОРУКА ЧИСТОТИ У ШЛЮБІ.....	27
2.1.1 ДІЙСНЕ РОЗУМІННЯ ЦНОТЛИВОСТІ	27
2.1.2 ПРОБЛЕМАТИКА СТРИМАННЯ	29
2.1.3 СЕКСУАЛЬНІСТЬ – ТАЇНСТВЕННА ДІЙСНІСТЬ ПРИРОДИ ПОДРУЖЖЯ.....	32
2.2 ПОНЯТТЯ "СПРАВЕДЛИВОСТІ" ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ ВЗАЄМОСПІЛКУВАННЯ	33
2.2.1 СПРАВЕДЛИВІСТЬ ВІДНОСНО БОГА ТА ЛЮДИНИ.....	34
2.2.2 ПОКЛИКАННЯ ОСОБИ ЯК ВИЯВ БОЖОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ ЩОДО НЕЇ.....	36
2.3 БАТЬКІВСТВО І МАТЕРИНСТВО – ОДИН ІЗ ГОЛОВНИХ СПОСОБІВ ВИЯВЛЕННЯ ЛЮБОВІ	39
2.3.1 УКЛАДЕННЯ ТАЇНСТВА ПОДРУЖЖЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА “ВІДПОВІДАЛЬНОГО БАТЬКІВСТВА”	40
2.3.2 ДАР НАРОДЖЕННЯ	42
2.3.3 ПРОБЛЕМАТИКА ВІДПОВІДАЛЬНОГО МАТЕРИНСТВА	44
РОЗДІЛ III. ГРІХ ЯК СПОТВОРЕННЯ СУТІ ЗАПОВІДІ ЛЮБОВІ	48
3.1 ПОНЯТТЯ «ГРІХОВНОЇ ЛЮБОВІ».....	48
3.2 ВИКРИВЛЕНА ЛЮБОВ ЯК ДЖЕРЕЛО ГРІХА У ВЧЕННІ ТОМИ АКВІНСЬКОГО ..	52
3.3 ДЕЗІНТЕГРАЦІЯ ЛЮБОВІ.....	57
3.3.1 ПОРНОГРАФІЯ.....	57
3.3.2 АБОРТ	59
3.3.3 ПЕРЕЛЮБ	62
3.4 ПОКАЯННЯ ЯК РЕСТАВРАЦІЯ ЗАПОВІДІ ЛЮБОВІ	64
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	74

ВСТУП

Кароль Войтила – богослов, філософ, священник, єпископ, кардинал, а в 1978-2005 р. ще й Папа Римський. Він народжений у Польщі в часи II Світової війни та повоєнного комунізму. Хто як не він здатний зрозуміти всю повноту цінності людського життя? Бачивши перед собою страждання багатьох безневинних людей, особа не може стати байдужою до чужого горя. В часи свого священничого і єпископського служіння Кароль Войтила проявляв небайдужість до осіб, які потребували допомоги. Кардинал проводив часті зустрічі з сім'ями, які знаходилися у кризових ситуаціях. Крім цього, був причетним до написання послань та енциклік, які мали б напоумити осіб на життя у традиційних цінностях. Сім'я – це найменша клітина суспільства. Від неї починається формуватися цілісне сприйняття іншої особистості, християнської культури, природних благ. Коли батьки надають дитині хибний приклад чи настанови, то вона, йдучи у певний колектив, починає насаджувати викривлене бачення на цінності. Тому, щоб система цінностей була базованою на Божих Законах, варто Церковній спільноті приділяти велику увагу вихованню осіб, які вирішують приймати Таїнство Подружжя. Саме тому, Кароль Войтила проводив багато часу з молоддю та подружжями. Він наголошував на важливості процвітання любові, яка є запорукою доброго християнина та доброго громадянина. Також кардинал звертає свою увагу на різні загрози коханню: різні шкідливі звички та використання інших осіб для власного задоволення. Майбутній папа, за основу для наслідування, бере Новозавітні Заповіді любові, які ґрунтовно представляє у творі «Любов і відповідальність». Саме вони, крім основних Десяти Божих Заповідей, є джерелом святості, яке кожна особа здатна досягнути. Саме тема «заповіді любові» буде досліджена у цій праці.

Актуальність теми полягає в тому, що любов є однією із найголовніших чеснот у житті кожної особи. Вона – вічна одиниця, через яку відбувається творення всього. Кароль Войтила (папа Іван Павло II) значну частину свого життя приділяв розгляду міжособистісних стосунків, стосунків людини та Церкви, людини і Бога. У творі “Любов і відповідальність” Кароль Войтила

приділяє увагу персоналістичній формі “заповіді любові”. Особа лише тоді знаходить своє призначення у житті, коли усвідомлює, що є трансцендентною до інших. Саме у цьому творі робиться наголос на правильному застосуванні своєї статевої не у плані самозадоволення та використання іншого як засобу для своїх цілей, а як дарування себе з метою щастя іншого. Ця тема є актуальна для усвідомлення важливості себе як об’єкта та суб’єкта любові.

Об’єктом праці є значення “заповіді любові” в розвитку людської особистості, якісні зміни в моральному стані особи, яка притримується цієї заповіді, шляхи поширення «закону».

Предметом цієї праці є зміст заповіді любові, її розуміння, чесноті представлені Каролем Войтилою у своїй праці «Любов і відповідальність».

Метою дослідження є проаналізувати цінності любові у контексті міжособистісних стосунків у праці Кароля Войтили «Любов і відповідальність», методи розвитку її у подружжі, з’ясувати фактори, які сприяють занепаду подружнього кохання, а також шляхи вирішення даної проблеми, яка представлена у вченні кардинала.

Завданням цієї наукової праці буде критично проаналізувати зміст, форму і значення «заповіді любові» у творі Кароля Войтили «Любов і відповідальність»; висвітлити вплив інших авторів на думку майбутнього папи; з’ясувати розуміння цінності особистості з позиції Католицької Церкви; дослідити роль любові у спільноті осіб; розкрити виміри любові, представлені у творі кардинала; представити суть “заповіді любові” та її протиріччя у богословській думці автора.

У процесі написання роботи буде використаний метод аналізу, яким слугуватиме інструментом огляду вчення Кароля Войтили про поняття «любові». Метод синтезу застосовуватиметься для представлення цілісної картини розуміння «заповіді любові». Методом конкретизації будуть представлені основні прояви занепаду кохання та її дезінтеграції. Метод порівняння розкриє глибший сенс слів кардинала стосовно гріховності людської особи. Відштовхуючись від останнього, будуть представлені типологічний та

генетичний підходи. Основним методом буде аналітичне осмислення та синтез опрацьованої літератури. Крім цього буде використано системний метод у розумінні різних моделей любові, які розглядає Кароль Войтила у праці «Любов і відповідальність».

Основним джерелом для написання цієї наукової праці слугує твір Кароля Войтили «Любов і відповідальність». В ньому найкраще розкривається розуміння подружжя та відносин, в яких мають перебувати подруги. Через цю працю можна ствердити, що Кароль Войтила ще до папства переймався долею сім'ї та осіб по окремо. Він показував важливість дотримання персоналістичної норми заповіді любові, яка має слугувати основою створення міцних та здорових взаємовідносин. Для глибшого представлення важливих для даної праці термінів будуть використані словники, зокрема іншомовні: *Lexikon fuer Theologie und Kirche*, автором якого є М. Buchberger, *The Anchor Bible Dictionary* (D. Freedman), *A-Z of Thomas Aquinas* (J. Wawrykow). Крім цього, одним із важливих джерел є *Summa Theologiae* святого Томи Аквінського, де представлено його основні думки. Св. Тома був натхненником для Кароля Войтили, тому кардинал часто у праці «Любов і відповідальність» посилається на його вчення. Не варто забувати і про енцикліку папи Павла VI *Humanae Vitae* («Людське життя»), співавтором якої був і Кароль Войтила. Тут мова йде про важливість і потрібність людської істоти від зачаття і до природної смерті; розкривається вся сутність подружньої любові та творення нового життя; необхідність Уряду Церкви навчати подругів відповідального батьківства та материнства. Буде подана стаття *Late-term elective abortion and susceptibility to posttraumatic stress symptoms* Прісцили Коулман – професорки кафедри розвитку людини та сім'ї, яка займається дослідженням психічного здоров'я жінок, які здійснили штучне переривання вагітності. У статті автор описує всю важливість підтримки таких жінок суспільством, адже часто саме воно стає причиною рішення жінки перервати вагітність. Адже вона боїться осуду самостійного виховання дитини. Не варто забувати також і про соціальну нестабільність, яка, на жаль, широко поширена у сучасному світі. Для кращого дослідження буде також використана низка критичної літератури, яка

допоможе через призму думок філософів і богословів краще пізнати творчість Кароля Войтили. Більшість літератури, яка використана для дослідження теми, буде іноземною мовою.

Магістерська праця є структурована у три розділи, які також ділитимуться у окремі підрозділи.

У першому розділі «Заповідь любові як персоналістична норма» буде представлено витоки розуміння поняття «любові» ще від часів укладення Святого Письма. Буде спроба пояснити різницю між грецькими термінами *έρως*, *φιλία*, *ἀγάπη*. Їхнє розрізнення стане важливим для подальшого розвитку дослідження. Ще одним важливим відкриттям стане порівняння принципів любові у Кароля Войтили та Св. Томи Аквінського. В останнього є три такі принципи: *amor benevolentiae* (любов доброзичлива), *amor complacentiae* (любов-потяг) та *amor concupiscentiae* (любов пожадлива). Завдяки цим розрізненням вчення кардинала будуть більш зрозуміліші для оточення. У одному із підрозділів буде представлено утилітарне протиріччя заповіді любові, яке несе за собою використання іншого для власного задоволення. В розділі буде проаналізовано також бачення персоналістичної норми деякими філософами, про яких згадує Кароль Войтила у праці «Любов і відповідальність».

Оскільки найкращий вияв персоналістичної норми можна знайти у подружжі, тому у другому розділі буде спроба розглянути таїнственний вимір Подружжя. Невід'ємним фактором людської природи є сексуальність, яка найкраще може проявитися лише у шлюбі. У одному із пунктів йтиме мова про важливість дотримання дошлюбної чистоти, яка є однією із передумов якісних відносин вже у самому подружжі. Персоналістична норма розкриває всю сутність ставлення Бога до людини. Через неї проявляється Божа справедливість щодо людини. Натомість особа через власну любов до ближнього виявляє справедливість стосовно Бога. Даного терміну буде стосуватися ще один пункт другого розділу.

Третій розділ стосуватиметься поняття «гріха» та його дію на чесноту любові. Одним із важливих питань, на яке буде спроба відповісти, є існування

так званої «гріховної любові». Увага не омине й вчення Св. Томи Аквінського про гріх, який вважає, що бездіяльність особи є також гріховним виявом. Чоловік і жінка для добробуту власної сім'ї повинні долати такого роду гріх та проявляти досконале наслідування Святого Подружжя. Другий пункт представить певні види гріхів, якими часто зловживають подруги та дезінтегрують власну любов. Закінченням даного розділу стане розгляд не менш важливого у людського житті поняття «покаяння», до якого мають стремитися всі особи, які хочуть ступати стежками свого Творця.

Запропоноване дослідження є спрямоване на те, щоб показати необхідність взаєморозуміння між особами у подружжі. Це є актуальним, адже двоє осіб з різними світоглядами створюють сім'ю і формують власний світ. Щоб така спільнота осіб мала здорове бачення на стосунки, необхідно Церковним установам творити зустрічі, які б допомогли усвідомити важливість виконання заповіді любові, базою якої є персоналістична норма, іншими словами – взаємоповага.

РОЗДІЛ І

ЗАПОВІДЬ ЛЮБОВІ ЯК ПЕРСОНАЛІСТИЧНА НОРМА

Любов є базовою чеснотою, на якій будується людське життя. Проте, сучасний світ часто пропонує шлях, який відходить від морального принципу співжиття осіб. Кароль Войтила у своєму творі “Любов і відповідальність” пропонує розглянути заповідь любові у ключі персоналістичної норми, яка саме звертає увагу на ставлення однієї людини до іншої. У даному розділі буде розглянуте поняття “любов”, яке є основою вчення Кароля Войтили. Також буде спроба показати різницю між персоналістичною та утилітарною нормами, а в кінці даного розділу буде висвітлено думки інших авторів, які стали натхненниками Кардинала.

1.1 БОГОСЛОВСЬКЕ ПОНЯТТЯ «ЛЮБОВІ» ТА ЇЇ РОЗВИТОК У ЛЮДИНІ

Кароль Войтила у своїй праці «Любов і відповідальність» представляє любов як один із головних принципів людського існування. Він охоплює всю сферу людського буття, де любов найбільше здатна проявитися. Варто представити біблійне розуміння даного поняття, так як Кароль Войтила, покладаючись на Святе Письмо, вказує, що Бог, творячи людину, покликав її жити у єднанні з іншими особами та з ним самим. Він робить людину особою, яка, за участю батьків, отримує свою суб’єктність, яка звернена не тільки до неї та інших людей, але й до самого Бога¹.

Біблійне богослов’я представляє поняття «любов» у різних спектрах: від розуміння еротичної любові до любові до Бога. Септуагінта вживає різні грецькі терміни для пояснення цих розрізень: *έρως* (erotична любов, стосується подружжя), *φιλία* (дружня, безпристрасна любов), *ἀγάπη* (жертвна любов, яка притаманна Богу)². Останній вид любові є подарунком, який, поєднуючись із Божими заповідями, здатний регулювати наше минуле, сьогодення і майбутнє. Бог-Отець проявив свою жертвність, коли Свого Єдинородного Сина відправив

¹ Див. Войтила К. *Любов і відповідальність*. Львів, 6.

² Пор. Buchberger M. (ред.). *Liebe // Lexikon fuer Theologie und Kirche*. Т. VI. Freiburg-Basel-Wien 1997, 910.

на страждання заради всіх грішних людей. Кароль Войтила у досліджуваному творі представив притаманність подружжю всіх згаданих видів любові.

Лютеранський шведський богослов Андерс Нігрен у своїй праці «Agape and Eros» аналізує співзвучні із назвою види любові для кращого їх розуміння. Ерос (*έρως*) розглядається як приналежність до людської природи, створеної Богом. З цього випливає, що Господь є творцем еросу, тому не може бути фундаментальних конфліктів між розумінням *ἀγάπη* та *έρως*, бо в них є спільний корінь походження. Андерс Нігрен подає власне розрізнення між цими двома поняттями: *ἀγάπη* – це вид любові, що вільно та саможертвовно віддається іншому, а *έρως* є любов'ю приймання, самовдосконалення та самодослідження³. Влучно написав бразильський католицький священник Марчелло Россі (нар. 1967 р.): «Доброта – дочка любові. Агапа народжує добро. Доброта є любов'ю в дії»⁴.

Слово *ἀγάπη* та слова похідні від нього є часто вживаними у грекомовному тексті Святого Письма, якщо вказати точніше, то 341 раз. Зокрема, у книгах Нового Завіту: I посланні Йоана – 52 рази, посланні до Ефесян – 22, у Павлівському корпусі – 96, Діяннях – 1. У посланні до Римлян (див. Рим 8,37) та II посланні до Коринтян (див. Кор 9,7) подається поняття *αγαπав*, що може в українській мові означати як «возлюблений Богом», а в Євангелії від Матея (див. Мт 22,37) вказує навпаки – «возлюбити Бога»⁵. Заповіді любові регулюють поведінку людей всередині спільноти: любов один до одного (див. Йо 13,34; 15,12; 1 Пт 1,22; 1Йо 3,11; 2 Йо 5), любов чоловіків до своїх жінок (Еф 5,25.28; Кол 3,19).

Грецьке слово *φιλα* використовується для пояснення любові як закоханості, піднесеності, безпристрасності. Це слово також використовується у Новому Завіті. Щоб краще зрозуміти цей термін, можна розглянути похідні цього слова. Наприклад, *φιλαγαθος* – «любов до добра», *φιλοθεος* – «той, хто любить Бога», *φιλοστοργια* – «природня любов», *φιλοτεκνος* – «любляча дитина»⁶.

³ Пор. Nygren A. *Agape and Eros*. Philadelphia 1953, 13.

⁴ Россі М. *Агапа. Настоящая любовь*. Москва 2014, 18.

⁵ Пор. Freedman D. (ред.). *Love // The Anchor Bible Dictionary*. Т. IV. New York-Auckland 1992, 384.

⁶ Freedman. *Love*, 385.

Поняття «заповідей любові», які приписані у Біблії, дають зрозуміти всю повноту людського життя. «Коли одного разу книжники запитали Ісуса Христа, яка заповідь є найважливіша, — Ісус Христос відповів їм: "Люби Господа, Бога свого, усім серцем своїм, і всією душею своєю, і всім своїм розумом, і з цілої сили своєї!" (Це заповідь перша!) А друга (подібна до неї): "Люби свого ближнього, як самого себе!» (Мк 12,30-31). 10 Божих Заповідей розподілені між цими заповідями любові: чотири перші містяться у заповіді любові до Бога, а всі інші – до ближнього. Заповідь любові до ближнього можна рівноцінно віднести до заповіді любові до Господа, бо сказано у Святому Письмі: «Якщо хто скаже: "Я Бога люблю", та ненавидить брата свого, той неправдомовець» (1Йо 4,20). Тому любов до іншого є найкращим її виявом до Господа. У Євангелії від Йоана можна знайти вказівку любити один одного (пор. Йо 15,17). Цими словами сповнюється закон Божий на хресті, Христос показує, що віддати життя за свого ближнього є найбільшою цінністю та жертвністю.

Божі заповіді та заповіді любові роблять фундамент в біблійному етосі і є ключем до розуміння Закону. Самолюбство людей було відомим вже у Старому Завіті, тому виникало завдання поширення поняття «любові до Бога та до ближнього» як головної заповіді людства. Мета цієї норми полягає в тому, щоб любити ближнього не менше, ніж самого себе, використовуючи самолюбство як міру любові до ближнього, особливо коли існує між ними баланс⁷. Цілком всі заповіді були дані людині з Божої любові. Людина через первородний гріх здатна до егоїзму, але на початку створіння вона була сповнена тієї самої любові, що і Бог – жертвенної. Метою Богом даних заповідей є повернення особи до її первинного стану. Господь, даючи заповіді грішному світові, взяв до уваги потяг до себелюбства, тому закликав любити інших так само, як і себе. Тому, зважаючи на цей заклик, людина має любити себе та берегти, дивитися на земний шлях, як певну подорож, де людські особи йдуть поруч одна з одною, є підтримкою та опорою, врешті решт – таким самим образом Божим. Любов у спільноті можна порівняти зі сопричастям Осіб Пресвятої Трійці: три окремі іпостасі (*ὑπόστασις*)

⁷ Див. Breitsameter Chr. *Das Gebot der Liebe – Kontur und Provokation*. Basel 2019, 72.

творюють одну божественну єдність (*οὐσία*). Так само і людина, як очеретина, індивідуальна, але разом з іншими творить цілісність – людство, яке разом здатне славити свого Творця.

Кароль Войтила зазначає, що сформульована в Євангелії заповідь любові вимагає від людини любові до інших людей як до особистостей. Підтвердженням цього є надання Богові першого місця у цій заповіді, що вказує на досконале особисте Буття⁸.

Наступним чином, крім біблійного чинника, важливим кроком є представити поняття «розвитку любові». Любов чоловіка і жінки формується глибоко в психіці і не зводиться тільки до сексуальної життєздатності. Вона носить особистісний характер. Кохання охоплює всю людську істоту: її тіло, психіку, емоції, розум і волю⁹. Першим рівнем любові є захоплення. Чоловік чи жінка починають ставитися один до одного як до взаємного добра, що виявляє первинну природу людини – створення її для добродіянь. Захоплення тісно пов'язане із пізнанням особи розумом, а також характеризується залученням емоцій та волі¹⁰. Бути емоційною людиною не означає мати якісь певні схильності, це природний спосіб реагування на певну якість добра, що виражається. Особа здатна працювати над собою, щоб якість такого вияву емоцій відповідала загальному добру. Богом вже закладено, що особливою цінністю для чоловіка є жінка, а для жінки – чоловік. Переживання, які виникають внаслідок розвитку любові, є захопленням у свідомості особи. Варто зазначити, що уподобання має за об'єкт особу. Воно належить вже до сутності любові, проте любов передбачає не тільки захоплення.

Кароль Войтила звертається до праць середньовічних мислителів, які розглядають виміри любові. Одним з таких був Тома Аквінський (1225-1274 рр.). Він виділяє такі три моменти: *amor complacentiae* (лат. любов самовдоволення), *amor concupiscentiae* (лат. любов пожадлива), *amor benevolentiae* (лат. любов

⁸ Див. Войтила К. *Любов і відповідальність*, 23.

⁹ Пор. Kurczak J. *Destined for Liberty: The Human Person in the Philosophy of Karol Wojtyla*. Washington 2000, 64.

¹⁰ Див. *Любов і відповідальність*, 49.

добррозичлива)¹¹. Дві перші форми є достатніми, коли люблять річ, однак, коли мова йде про людину, то така любов є злою та неповною. В останньому випадку, необхідна *amor benevolentiae*, яка підкреслює цінність людської особи. Тома Аквінський пояснює *amor complacentiae* та *amor concupiscentiae* як добро саме по собі, яке виражає любов саме для себе, тоді як добро для іншого є відносним благом. *Amor benevolentiae* є благом для ближнього, в тому числі таке добро приносить приємність для самої себе. Дані форми любові відповідають класифікації Кароля Войтили: самовдоволення любов та пожадлива любов близькі до його розуміння типу «використання», а любов-добррозичливість – до кохання когось. Кожна особа, яка б вона не була, кожен дію робить з певною любов'ю¹². *Amor concupiscentiae* не обов'язково є морально поганою чи егоїстичною. Тома стверджує, що такий тип любові є морально неприйнятним, якщо об'єктом любові є істота рівна або вища за онтологічним рангом¹³.

Другим рівнем любові є пожадання. Людська особистість є обмеженим буттям, тому має потребу в іншому бутті. Така обмеженість людської самобутності є відправним пунктом для розуміння її відносин з Богом. Людині необхідний Бог та інші особи для того, щоб жити¹⁴. Стать є певним обмеженням, чоловічим або жіночим, тому потребує доповнення його буття – протилежностей. Любов особистостей обох статей можлива на основі сексуального імпульсу. Це є *amor concupiscentiae*, бо витікає з потреби один одного і стремління до отримання певного блага. Саме таким благом є чоловік для жінки, а жінка для чоловіка. Людина повинна працювати над собою, щоб не дати можливість пожаданню перевищити любов до іншої особи. Вираз: «Ти є добро для мене», – показує область корисного або навіть вигідного, але, при цьому, надає особі особистої сутності. Крім цього, варто зазначити, що людина може жадати Бога як добро для себе – в цьому випадку також проявляється любов як пожадання.

¹¹ Williams Th. *Who is my Neighbor? Personalism and the Foundations of Human Rights* / перекл. авт. Washington 2005, 169.

¹² Пор. *Who is my Neighbor? Personalism and the Foundations of Human Rights*, 169.

¹³ Там само, 171.

¹⁴ Див. *Любов і відповідальність*, 53.

Третім рівнем, який представляє Кароль Войтила в любові, є доброзичливість¹⁵. Такий тип є реалізацією всіх можливостей, які отримує людина. Через неї особа отримує повноту свого буття та повноцінність існування. Любов як доброзичливість є істинною або такою, яка звертається до істинного добра, при тім виходить із природи добра. Така любов належить Богові. Він заклав у своєму творінні зерно справжньої любові, тому доброзичлива любов належить особам, які мають поширювати її між собою та віддавати вищому за онтологічним рангом – Богу¹⁶. Отож, Господь дає можливість людині споглядати Божу природу. Тварини, наприклад, не мають такої змоги, хоча вони також є Божим творінням, але вони не є Божим образом і подобою, їм не дано *amor benevolentiae*.

Кароль Войтила переконує, що любов як доброзичливість – ознака доброго подружжя. Адже такий тип сприяє розвитку чоловіка та жінки як особи. Він дає чітке розмежування між справжньою і несправжньою любов'ю: остання – це така, яка звертається до сумнівного добра та обмежується пожаданням. Не достатньо лише пожадати когось, як добра для себе, але, перш за все, бажати добра для нього¹⁷. Якщо у любові відсутня доброзичливість, то це егоїзм. Однак, варто ствердити, що у любові нема протиріч і навіть існує зв'язок між пожаданням і доброзичливістю. Наприклад, коли чоловік хоче жінку як добро для себе, то в такому випадку він визнає її добром. В іншому випадку вона не змогла б бути добром для нього. Доброзичливість є безкорисливістю і показується у визначенні: «Не пожадаю тебе, як добро, а жадаю добра для тебе». Тому це виключно чиста любов¹⁸. Вона розвиває як той суб'єкт, з якого вона виходить, так і той об'єкт, до якого звернена. Тому кожне подружжя має стримитися до доброзичливої любові у подружжі. Проте, часто поняття любові викривляється через хибні переконання, що дає поштовх до розвитку утилітарної норми.

¹⁵ Любов і відповідальність, 55.

¹⁶ Див. Hoffmann N. *Natur und Gnade*. Vol. 160: *Die Theologie der Gottesschau als vollendeter Vergoettlichung des Geistgeschoepfes bei M. J. Scheeben*. Rome 1967, 166.

¹⁷ Див. Войтила К. *Любов і відповідальність*, 56.

¹⁸ Stattler B. *De Bono // Ethica Christiana universalis*. Augsburg 1772, 49.

1.2 УТИЛІТАРИЗМ ЯК ПРОТИРІЧЧЯ ПЕРСОНАЛІСТИЧНОЇ НОРМИ

Утилітаризм є напрямом, який визначає моральність певної поведінки чи вчинку через призму користі. На жаль, часто це поняття слугує метою міжособистісних відносин. Одна особа дивиться на іншу як на засіб для власного задоволення. Така корислива мета може стати причиною знецінення людської особи.

1.2.1 ВИКОРИСТАННЯ ІНШОГО

Кароль Войтила дає чітко зрозуміти, що кожна особа є суб'єктом, яка має з собою у зв'язку певні об'єкти. Суб'єкт – це буття, яке існує і діє. Людина живе в об'єктивному світі, де існують різні речі. Останні є буттям, позбавленим розуму та життя. Але цікаво, як можна пояснити життя тварини чи рослини, адже неможливо сказати, що вони є мертвими предметами, але й не є особами. Їх відносять до одиниці певного тваринного чи рослинного виду. На відміну від тварин, у людині пізнання та захоплення набуває духовний характер, а відтак будує внутрішнє духовне життя. Особа має свободну волю, через яку може вільно обирати свої дії, вона здатна володіти собою. Людина унікальна істота на світі, Господь створив її таким чином, що та здатна бути володарем свого життя та частково світу. Вона протягом життя несе відповідальність за того, кого приручила. Коли людина спостерігає за вчинками іншого, то бачить, що він має існування як всередині себе, так і зовні. Він є «кимось», який не може передати своє існування іншим, але творить свої стосунки з навколишнім світом¹⁹.

Слово «використовувати» означає вид дії. В такому випадку застосовується певний об'єкт, як засіб для досягнення певної цілі. Вона, у свою чергу, керує засобами. Особа, завдяки засобам, які допоможуть досягти мети, здатна заторкнути міжособистісні відносини. Чи це є морально добрим? Людина є у постійному стосунку із благами цього світу, які створив для неї Бог. Вона використовує їх для власних цілей, щоб прогодувати свою сім'ю, для розвитку власних можливостей, чи просто для економічної стабільності. Таке використання не суперечить моральній логіці. Але тільки розумним особам

¹⁹ Pop. Boehr Ch. – Schmitz Ch. *Europa und die Anthropologie seiner Politik*. Berlin 2016, 53.

варто пам'ятати, що їхнім обов'язком є берегти природу і не розтрачувати природних багатств, користуватися ними у благих цілях та знаючи міру²⁰. Технологічний розвиток диктує свої правила: деякі види тварин використовуються для «вищого рівня» життя людини. Вони наділені відчуттями болю. Тому особи людського роду не мають права застосовувати тварин для власних забаганок, бо можуть спричинити їм страждання та фізичні муки.

Коли взяти для прикладу відносини між людьми. Кожен працівник працює на роботі і підпорядковується комусь. Цей хтось може використовувати іншого через працю для підвищення власного рейтингу. Чи батьки, які виховуючи свою дитину, очікують від неї помочі в майбутньому. А, можливо, варто згадати ще і про стосунки чоловіка та жінки, які можуть бути один для одного засобом для досягнення власних цілей. Виникає питання: де є межа поняттю «використання».

Кароль Войтила також пише про те, що «використання іншої особи» виражається дещо по-іншому у жінки та у чоловіка²¹. Хоча культурний утилітаризм заохочує використовувати іншу людина для власних егоїстичних бажань, кожна жінка потребує розуміння як і коли її душа бажає використати іншу особу для сексуального задоволення. Жінка є сентиментальна, але це варто відрізнити від чуттєвості. Перша в жіночій психіці чітко пов'язана з розумінням цінності цілої людини перед нею. Жіночий статевий потяг зв'язаний із коливанням менструального циклу. Чоловічий потяг не має таких коливань, тому організм чоловіка повинен адаптуватися до ознак, які надає організм жінки²². Подружнє життя покликане утворити союз двох осіб, які у послузі та повазі разом співживуть та творять одне ціле, – так, як заповів Господь. Як зазначив Войтила, подружжя є не тільки партнерськими стосунками, але й повинне бути справжньою *communio personarum* (авт. сопричастя осіб). Таке поняття

²⁰ Див. *Любов і відповідальність*, 9.

²¹ Пор. Allen Pr. *The Concept of Woman*. Т. III: *The Search for Communion oh Persons*. Michigan 2016, 449.

²² Див. Allen. *The Concept of Woman*. Т. III, 451.

використане у пастирській конституції Другого Ватиканського Собору *Gaudium et spes*, у написанні якої брав участь також і кардинал Кароль²³.

Чи у праві одна людина використовувати іншу для певних цілей? Кароль Войтила у своєму творі «Любов і відповідальність» пише, що одна особа не має права використовувати іншу особу як засіб, адже це суперечить природі людини, бо вона мисляча і здатна до самовизначення²⁴. Отож встановлено, що вона здатна сама визначати свої цілі. Коли хтось використовує особу як засіб для власних цілей, то позбавляє її тієї суті, яка була закладена в неї Творцем. Цікавим фактом є те, що навіть Бог не має права вживати людину для певної цілі. Він, творячи її розумною та свобідною, дав їй можливість самій вирішувати, що для неї є метою. Безперечно, Господь ніколи не залишає своє творіння, а завжди настановує особу на вірний шлях і дає можливість їй самій пізнати його, щоб і надалі вона самостійно прагнула до вічності зі своїм Творцем. Тут вже свобідний вибір людини: чи вона обере істинний шлях, чи, можливо, він її не втішить, і та буде шукати собі іншу ціль. «І тому Бог не спасає людину всупереч її волі»²⁵.

Ще одним головним пунктом, яке стосується поняття «використання» є пережиття задоволення. Суб'єкт може використати об'єкт дії, щоб отримати насолоду²⁶. Часто певна емоційна складова організму людини зв'язана зі спілкуванням між собою осіб різної статі, а особливо, коли мається на увазі їхнє сексуальне співжиття. В даному випадку об'єктом дії є особа протилежної статі. Саме вона стає джерелом задоволення. Цілком логічно, що рівноцінна особа стає началом втіх або незадоволень, бо природа людини так влаштована, що психічна складова через емоції відображає її внутрішній світ. Тілесна любов обов'язково бере до уваги природу партнерів. Чи можна поставити знак дорівнює між сексуальним життям тварин і людей? Ясна річ – ні, так як тваринній природі належить інстинкт, а людській – моральність²⁷. Остання є усвідомленням людей, що вони – особи, які несуть відповідальність один за одного. Людська істота так

²³ Allen. *The Concept of Woman*. Т. III, 460.

²⁴ Пор. Войтила К. *Любов і відповідальність*, 11.

²⁵ *Любов і відповідальність*, 12.

²⁶ Пор. O'Reilly A. *Theology and religion. Conjugal Chastity in Pope Wojtyla*, 7. New York-Oxford 2010, 89.

²⁷ *Любов і відповідальність*, 17.

влаштована, що прагне задоволення і хоче оминати невдоволення. Таким чином одна із осіб стає засобом для мети, що суперечить моральним принципам. Розумна природа людини, її особистість формує мораль. Згідно з цим остання стає персоналістичною, бо говорить про належне відношення до особи у сексуальному плані²⁸. Лише любов однієї особи до іншої здатна підкорити поняття «використання». Рокко Буттільоне дає коментар до розуміння персоналістичної норми Кароля Войтили:

Як можна сприймати людину як об'єкт дії, не підриваючи персоналістичну норму? Лише тоді, коли дві свободи зустрічають одна одну для досягнення спільного блага, особа може бути об'єктом взаємодій. В такому випадку, кінець дії – це добро, на яке спрямована воля того, хто приймає та того, хто діє²⁹.

Кожна людська особа має право на любов. Це було закладено ще із самих початків створення людини. Використовувати іншу людину у певних власних цілях є низько та морально нездоровим, адже всі особи є рівні між собою, незважаючи на статус, місцезнаходження, колір шкіри чи стать. Кожен наділений розумом, тому має обов'язок відповідальності перед іншими та перед Богом.

1.2.2 СУБ'ЄКТИВІЗМ

Варто відрізнити суб'єктність, яка стосується природи любові, від суб'єктивізму, що викривляє її суть, бо цінність кохання губиться. Кароль Войтила вирізняє дві форми цього явища: суб'єктивізм почуттів та суб'єктивізм цінностей³⁰. Ніхто не може посперечатися, що для любові потрібні почуття, адже на первинному рівні зародження кохання саме вони відіграють роль зацікавлення, з чого вторинно випливає певне продовження стосунків. Проте, у такій формі суб'єктивізму є небезпека: почуття здатні приглушувати істинність і правдивість пережиття. Часто особа, яка глибоко переживає зустріч з іншою особою, що сподобалась їй, не здатна здорово осмислити близькість для неї цієї людини, що у майбутньому

²⁸ Див. O'Reilly A. *Conjugal Chastity in Pope Wojtyla*, 90.

²⁹ Buttiglione R. *Karol Wojtyla: The Thought of the Man Who Became Pope John Paul II* / перекл. авт. Cambridge 1997, 91.

³⁰ *Любов і відповідальність*, 112.

може привести до розчарувань та розлучень. Це також може спричинити до того, що оправдовується певний вчинок, який об'єктивно не є добрий.

Другою формою є суб'єктивізм цінностей. Любов завжди спрямована на осіб, які є цінністю один для одного, що передбачає їх поєднання. Але в чому тоді полягає проблема такої форми суб'єктивізму? Часто береться до уваги не сама особа, як цілісність тіла та душі, але як просто цінність тіла як засобу для задоволення чи чоловічість або жіночість як цінність людини іншої статі³¹. Такий вид нівелює як суть любові, так і характер пережиттів. Він цілковито спрямований на задоволення, вона стає метою життя, в той момент як особа є засобом для досягнення цієї мети.

Варто сторонитися сприймати людину як окреме тіло і окрему душу, адже тоді може виникнути проблема використання іншого у власних цілях. Особа завжди була цілісністю складових людського буття, так її створив Господь. Лише тоді, коли хтось побачить в ній істинну цілісну картину, яка включає в себе не тільки зовнішній прояв, але і внутрішній, тоді не буде виникати проблеми суб'єктивізму ні почуттів, ні цінностей. На жаль, ці дві форми є підґрунтям для егоїзму.

1.2.3 ЕГОЇЗМ

Людська особа так побудована, що себелюбство завжди присутнє у її житті. І це цілком правильно, якщо воно стосується любові до інших, так само, як і до себе. Проте, коли людина забуває про існування таких самих людей, як і вона, ставлячись до них, як нижчих по рангу, і проявляє цілковиту гордість. Тут егоїзм набуває негативного забарвлення. Його можна протиставити поняттю «любові», адже вона турбується про благо особи та спрямована на другу людину. Коли егоїзм навпаки: зосереджений на власному *ego* і шукає лише добра для себе³². Воно виключає поняття «спільного добра».

Утилітаризм розглядає принцип «максимізації задоволення», що нібито мало б мінімізувати біль і розцінити задоволення як самоціль. Пропонується

³¹ Див. O'Reilly. *Conjugal Chastity in Pope Wojtyla*, 256.

³² Пор. *Любов і відповідальність*, 114.

«подоба альтруїзму», яка знецінює людську особу. Кароль Войтила пояснює це таким чином:

Якщо задоволення є єдиним добром, то я намагаюся отримати максимум задоволення для когось іншого, не тільки для себе. Тобто я покладаю цінність задоволення тієї людини лише в тій мірі, в якій воно приносить задоволення мені (якщо хтось інший отримує задоволення, то це і приносить його мені). Якщо я перестаю відчувати насолоду, тоді втіха іншої людини перестає бути добром для мене. Якщо бути вірним принципам утилітаризму, то відбувається прагнення усунути задоволення іншого, бо ніяка насолода для мене не пов'язана з цим, стане для мене байдужістю³³.

В такому випадку, коли мова йде тільки про втіху, нема сенсу говорити про взаємність та союз двох люблячих осіб. Можна говорити про партнерські стосунки, в яких кожен із партнерів виконує свою функцію для досягнення певної цілі. Такі відносини можуть бути між двома егоїстами, які мають приємність за основну мету співжиття та спілкування.

Кароль Войтила ділить егоїзм на емоційний та чуттєвий. Перший бере участь у використанні людини для власного емоційного задоволення. В такому випадку дуже легко можна замаскувати поняття «егоїзму» та представити його як любов. Наприклад, коли юнак говорить про те, що має сильні почуття, коли перебуває поруч з тією дівчиною. Часто хтось використовує іншого як об'єкт для власного чуттєвого задоволення. Ця емоція стає самоціллю, вона спотворює власне «Я», бо покликанням особи було не самозадоволення, а спільне благо для кожного.

Чуттєвий егоїзм є тенденцією використання іншого для почуттєвого задоволення. Статеві акти, які суперечать чистоті, якраз і відносяться до такого різновиду егоїзму. Але тілесний контакт не є єдиним проявом такого. Наприклад, коли чоловік бачить у жінці найперше цінність її тіла і використовує його для власної насолоди. Таким є ще один прояв чуттєвого егоїзму. Бог дає людині Десять Божих Заповідей, які містять також і вказівки щодо сексуальності людини: Шоста Заповідь звучить як «Не чини перелюбу» – стосується зовнішніх фізичних дій щодо сексу, та Дев'ята Заповідь: «Не пожадай жінки ближнього

³³ O'Leary D. *How not to be used: Love and Responsibility* [PDF] // <http://www.laici.va/content/dam/laici/documenti/donna/culturasocieta/english/Love%20and%20Responsibility.pdf>.

свого», що стосується внутрішніх похитливих думок³⁴. Войтила також дає декілька порад як розрізнити простий інтерес до зовнішності іншої людини та похитливі думки. Він виділяє етап спонтанної чуттєвої реакції. Особа бачить певні сексуальні цінності тіла іншої особи та реагує на них. Наприклад, коли чоловік бачить привабливі риси жінки і відчуває потяг до неї. Проте, це не є гріхом. Людська природа має чуттєве бажання, вона орієнтує психіку на сексуальні цінності, які пробуджують інтерес до особи протилежної статі. Це дано Богом для виникнення союзу між чоловіком та жінкою. Воно може служити для розвитку глибокої внутрішньої прихильності до самої людини. Від першого етапу дуже легко перейти до другого – чуттєвого тяжіння. Від цього моменту людина починає прагнути тіла іншого як об'єкта для власного задоволення. Навіть цей етап ще не є гріхом, бо людська природа не здатна так швидко розпізнати його. Третій – плотське бажання. Тут воля людини відмовляється чинити опір бажанням, погоджується на них і дозволяє трактувати протилежну стать як засіб для задоволення. З цього моменту поріг гріха було переступлено³⁵. Прикладом відкиненням егоїзму з обох сторін є чистота до шлюбу. Людина здатна співпрацювати з власним егоїзмом, який заважає їй досягати чистоти у своїх думках чи бажаннях. Егоїзм є тісно поєднаний з поняттям «використання іншого», адже у більшості випадках себелюбна особа використовує іншу особистість для власного задоволення та самозбагачення.

1.2.4 ПОЖАДАННЯ

Як вже було згадано, *amor concupiscentiae* (любов пожадлива) варто відрізнити від самого поняття *concupiscentiae* (пожадання). Останнє передбачає відчуття певної недостатності. В такому випадку чоловік пожадає жінку як об'єкт для власного угамування певних бажань, а не як особистість. Тому поняття «пожадання» розуміється як використання іншого, в цьому випадку особи іншої статі³⁶.

³⁴ Див. Sri E. *Love and Responsibility: The Battle for Purity* // <https://www.catholicculture.org/culture/library/view.cfm?recnum=7708> (2020).

³⁵ Див. Sri. *Love and Responsibility: The Battle for Purity*.

³⁶ Войтила. *Любов і відповідальність*, 54.

Кормак Берк в цьому контексті аналізує поняття *remedium concupiscentiae* (лат. вилікування пожадання)³⁷. У багатьох людей існує розуміння шлюбу як законності сексуальної згоди, тому один партнер може поступатися іншому у виконанні «подружнього обов'язку». В такому випадку пожадання вважається виправленим фактом одруження або не становить перешкод для життя та зростання подружньої любові. Дане поняття зустрічається у св. Августина і Томи Аквінського. Тома говорить про подружжя як засіб проти пожадання та самодослідження.

З точки зору християнства, людина є не тільки результатом творчості, але й сама здатна творити. У результаті первородного гріха людська природа не зіпсована повністю, але тільки у певних природних силах: невігластві, стражданнях, смерті, схильності до зла, якого називають пожаданням³⁸.

Церква вчить, що первинним завданням шлюбу є народження дітей, другим – шлюбне життя чоловіка і жінки, а третім – законна орієнтація на бажання. Відповідно до цього використовується термінологія *mutuum adiutorium* (лат. взаємна підтримка) та *remedium concupiscentiae*³⁹.

Любов чоловіка та жінки ґрунтується на глибокому розумінні взаємозв'язку, аніж просто на пожаданні. Воно затуманює здоровий глузд особи, приймаючи іншого як засіб для власного задоволення. В такому випадку інший стає предметом, який втрачає власну людську цінність. Особа – це не засіб для втіх, це творіння Господнє, яке дано для другого з метою любові, поваги та підтримки. «А я кажу вам, що кожний, хто дивиться на жінку з пожаданням, той вже вчинив перелюб з нею в своїм серці» (Мт 5,28). Кароль Войтила систематизує деякі вчення філософів, які бачили людину творінням, що має розум, свободну волю, а також таку, яка повинна поважати іншу особу та приймати її за рівну собі.

³⁷ Burke C. *The Theology of Marriage*. Washington 2015, 181.

³⁸ Див. Burke. *The Theology of Marriage*, 182.

³⁹ Пор. *Conjugal Chastity in Pope Wojtyla*, 192.

1.3 ПЕРСОНАЛІСТИЧНА НОРМА ЯК НАТХНЕННЯ ДЛЯ ПОПЕРЕДНИКІВ КАРОЛЯ ВОЙТИЛИ

1.3.1 СВЯТИЙ АВГУСТИН (354-430)

Кароль Войтила у своєму творі «Любов і відповідальність» неодноразово звертається до творчої думки давніших мислителів. До таких зокрема відноситься Св. Августин Гіппонський. За основу свого вчення він бере персоналізм, який розуміє як підтвердження того, що кожна людина може зустрітися з особистим люблячим Богом всередині своєї душі. Аврелій Августин є першим на Заході, хто заявив про особистий досвід, використавши історію єврейського народу, який віднаходив зустріч з Богом через спільний досвід⁴⁰. Поняття «особи» та «персоналізму» є ключовими у його творі «Сповідь». Там розглядаються цілком важливі питання, які як тоді, так і зараз є актуальними: пошук душею Бога, неправдиві блага, смерть одного із подругів, любов, недотримання чистоти до одруження, первородний гріх та інші. Час змінюється, еволюціонує тіло людини, але її душа від початків творіння залишається сталою, вона постійно шукає можливості спілкування та зустрічі із своїм Творцем. Особа по своїй природі здатна виходити за межі свого «я», прямувати на зустріч іншому. Саме у можливості дарування себе комусь рівному або вищому по онтологічному рангу, людина стає людиною і розкриває своє призначення. Особа є створена Любов'ю і з милості, вона носить в собі її образ, тому єдине правильне відношення до іншого – це прояв жертвенної любові.

Одним із важливих моментів його вчення є розрізнення між поняттями *uti* (використання) та *frui* (насолодження). За допомогою цих слів Августин пояснює співвідношення «людина-світ», «суб'єкт-об'єкт», «особа-власне я», а також дихотомію, яка є в людському розумі – *mens* (лат. розум), *animus* (лат. серце). Розум поділяється на *memoria* (пам'ять), *intelligentia* (інтелект) та *voluntas* (воля). Те, що сприйняла *memoria* (пам'ять) та *intelligentia* (інтелект), стає предметом для подальшого розгляду з боку іншої особи, що бажає. *Voluntas* (воля) може або

⁴⁰ Поп. Kelley J. *What are They Saying about Augustine?* New Jersey 2014, 196.

зробити її об'єктом використання, або сприйняти її як «суб'єкт сам по собі»⁴¹. *Uti* – це принцип, який прагне до задоволення, незалежно від об'єкта, натомість *frui* є принципом, який знаходить щастя у співвідношенні з об'єктом, так як це відношення стосується природи самого об'єкта. Заповідь любові вказує на цей останній принцип, на його розвиток між особами різної статі⁴².

Вся дилема людського життя, у розумінні Августина, полягає у розрізненні доброго та поганого. Він пояснює це на прикладі *amor* (лат. любов) та *caritas* (лат. кохання). Любов не повинна шукати задоволення у об'єкті, але має стосуватися чогось вічного та незмінного (Бога). Якщо таке кохання не піддається виходу до Творця, то воно є поганим. Однак, філософ говорить також і про місце людини у творінні. Особа була створена на образ та подобу Божу, тому добром рахується вважати *frui in deo* (насолада в Бозі). Людина не повинна жити за принципом *frui in te ipso* (самовдоволення), а також цілковито звертаючи увагу на ближнього, тим самим не зважати на Бога⁴³. Особа повинна шукати золоту середину, люблячи Бога та ближнього. Людське щастя полягає в отриманні людиною природного для неї місця – тобто осягнення того, що є добрим, бо бажати те, що є поганим – найбільше нещастя. Істинне блаженство – це те, яке безумовно закладене в людині всередині вже від початку її створення. Тому насолоджуватися потрібно лиш цим благом, а всіма іншими дрібними і відносними благами варто тільки користуватися. «Все людське зіпсуття, яку ми називаємо також гріхом, полягає в бажанні користуватися (*uti*) предметами, які призначені для насолоди, і насолоджуємося (*frui*) предметами, які призначені для користування»⁴⁴. У висновку, Августин приходять до думки, що насолоджуватися можна тільки Богом, а любов до ближнього стає засобом для досягнення цієї цілі.

1.3.2 ІММАНУЇЛ КАНТ (1724-1804)

⁴¹ Див. Кюерпер J. *Uti and frui in Augustine and the problem of aesthetic pleasure in the Western tradition (Cervantes, Kant, Marx, Freud)* // *MLN* 5 (2012) 127.

⁴² *Любов і відповідальність*, 26.

⁴³ Див. Кюерпер. *Uti and frui in Augustine and the problem of aesthetic pleasure in the Western tradition (Cervantes, Kant, Marx, Freud)*, 128.

⁴⁴ Augustine. *De Doctrina Christiana* // ред. Green R. T. XIV. Oxford 1995, 48.

Ще одним визначним філософом, який вплинув на моральні норми Кароля Войтили, був Іммануїл Кант. Він був різким критиком утилітаризму. Його відомий «категоричний імператив» містить персоналістичну норму, яка вказує на цінність особи: «Коли в твоєму розумінні особа є об'єктом твоїх дій, ніколи не забувай, що ти не повинен ставитися до неї як до засобу чи інструменту, але пам'ятай, що вона має власну ціль або, принаймні, повинна мати»⁴⁵. З цього випливає, що будь-яка людина має мету в собі, тому не допустимо ставитися до неї як до предмету власного задоволення. Жодне питання, яке стосувалося б щастя, не може будуватися на нещасті іншого.

Для Канта повага до особи є однією із головних цінностей буття, і будь-яка зневага до цього морального принципу трактується як особисте порушення. Кароль Войтила бере до уваги таке трактування, але водночас додає, що єдиним правильним ставленням до іншого є любов. Кардинал досить часто критикував етику Канта, але тут він погодився з ним щодо такого принципу поваги до людини. Тим не менш, персоналістична норма Кароля Войтили базується на іншому типі антропології, ніж Канта. За Войтилою, людина є творінням Божим, яке створене на Його подобу. Таке вчення базується на Новозавітній заповіді любові.

Кант застосовує практичний імператив, в якому також зазначає, що до іншого треба ставитися так само, як до себе⁴⁶. Інша особа – це вияв власної ідентичності, яка має свою мету та завдання. Ніхто інший не здатний посягнути на них. Він розуміє особу як ту, яка не підкоряється жодному закону, крім того, який вона сама приймає для себе. Варто зазначити думку, що кожен у цьому світі має або ціну, або власну гідність. Це можна навіть співставити із розумінням використання, яке вживається для речей, та доброзичливістю, що стосується відносин до тих, хто рівний або вищий за онтологічним рангом.

Вплив філософії Канта видніється у персоналістичній нормі Кароля Войтили, натхненої категоричним імперативом, хоч і ґрунтується на різних

⁴⁵ Wojtyła K. *Wer ist der Mensch? Skizzen zur Anthropologie*. Muenchen 2011, 18.

⁴⁶ Pop. Waleczczuk J. *Freedom of the Human Person*. Berlin 2017, 117.

антропологічних припущеннях. Кароль Войтила чітко вказує, що ця норма говорить про те, що людина – це те добро, яке не може розглядатися як об'єкт використання. Особа є добром, спрямованим на любов. Войтилу не можна вважати наступником Канта, а скоріше Томи Аквінського⁴⁷.

Іммануїл Кант чітко вказує, що все, над чим можна мати владу, може бути використане як засіб. Тільки людина як раціональна істота є самоціллю. Натомість Кароль Войтила розглядає персоналістичну норму як включення людини, яка «має» кінець, а не «є» кінцем. Різниця між буттям і кінцем є важливою, коли хтось вважає Бога кінцевим призначенням особи. «Мати» Бога за кінець означає виявляти особливий союз з Ним⁴⁸.

Спираючись на персоналістичну норму Канта, вибудовуються різні концепції стосовно прав людини. Завдяки цьому у сучасному суспільстві не виникають питання про потребу захисту немовлят, яких незаконно продають на органи чи передають на усиновлення. В цьому випадку не чекають, коли вони виростуть і отримають певний особистий статус у суспільстві⁴⁹. Тому цей приклад показує, що не слід ігнорувати моральні принципи, варто ставитися до людини не як до засобу, а як до єдиної цілі.

Підсумовуючи попередні думки, можна зробити висновок, що любов відіграє досить важливу роль у співвідношенні «людина-світ», «людина-Бог», «людина-людина». Це саме той пункт, який відрізняє вчення Кароля Войтили від вчень інших авторів. Без сумнівів, кожен з них мав свою особливість для пояснення персоналістичної норми, але кардинал будує її на ґрунті Нового Завіту та двох заповідей любові. Завдяки грецькій мові, яка має у собі розрізнення між трьома видами любові, науковець чи звичайна людина може побачити, що для кожного типу стосунків є своя любов: *έρως* (еротична любов, стосується подружжя), *φιλία* (дружня, безпристрасна любов), *ἀγάπη* (любов Бога, жертвенна любов). Подружжя є своєрідним поєднанням цих видів, адже завдяки *έρως* сім'я народжує дітей, та й *φιλία* необхідна, адже воно є певним партнерством,

⁴⁷ Див. Burgos J. *An Introduction to Personalism*. Washington 2018, 19.

⁴⁸ Пор. Rise Sv (ред.). *Key Theological Thinkers: from Modern to Postmodern*. England 2013, 296.

⁴⁹ Див. Gueye Ch. (ред.). *Ethical Personalism*. Frankfurt 2011, 107.

підтримкою; найважливіше *ἀγάπη* – Господь творить такий союз з любові, недаремно у книзі Буття можна знайти Божі слова: «...Не добре, щоб бути чоловіку самотнім. Створю йому поміч, подібну до нього» (пор. Бут 2,18). Кароль Войтила у своєму творі «Любов і відповідальність» представляє читачу різні види утилітаризму, які пригнічують людську особу: це, зокрема, використання іншого, пожадання, егоїзм та суб'єктивізм. Кардинал вказує, що правильним ставленням до особи є повага та любов, відношення до іншого, як до себе. Він знаходився під натхненням і Августина, і Томи Аквінського, Іммануїла Канта та інших, які дали йому поштовх до продовження розвитку персоналістичної норми, яка є базою міжособових відносин.

РОЗДІЛ II

ШЛЮБ ЯК ДУХОВНИЙ І ПЛОТСЬКИЙ ЗВ'ЯЗОК ЗАПОВІДІ ЛЮБОВІ

Подружжя від первісних часів було місцем, у якому єдналися дві особи, стаючи одним тілом. Природа людини покликана до творення союзів з Богом та іншими людьми. Кароль Войтила у праці “Любов і відповідальність” вагоме місце віддає зв'язку чоловіка і жінки. Вони творять середовище, у якому любов здатна рости та розвиватися. У даному розділі буде розглянуто питання “чистоти”, до якої покликана особа, та “сексуальності”, яка є частиною людської природи. Буде спроба розтлумачити важливість справедливості Бога щодо людини та однієї особи відносно іншої. Заключним моментом будуть підняті питання укладення святого Таїнства Подружжя та відповідального батьківства та материнства.

2.1 УТРИМАННЯ ДО ШЛЮБУ ЯК ЗАПОРУКА ЧИСТОТИ У ШЛЮБИ

Сучасний світ пропонує тенденції розвитку стосунків, у яких немає місця для стримання власних чуттів. Натомість Церква пропонує особливу парадигму стосунків між нареченими до шлюбу, де важливу роль відіграють чесноти. Стримання є основою чистих стосунків, які, у перспективі, стануть істинним зразком створеного Богом подружжя.

2.1.1 ДІЙСНЕ РОЗУМІННЯ ЦНОТЛИВОСТІ

Будь-яка особа потребує входження у особистий простір іншої людини, з якою має контакт. В даному випадку беруться до уваги особи протилежної статі, які перебувають на відповідному рівні розвитку любові. Щоб стати подружжям такий розвиток є необхідний, адже дає зрозуміти чи мають закохані потребу один в одному, і чи здатні вони розвивати своє кохання. Поняття «цнотливості» широко використовується у сучасних колах. Одні говорять про неї як дошлюбну потребу, а інші наголошують, що «цнотливість перешкоджає любові»¹. Такі висновки налаштовують молодих людей на негативне ставлення до сексуального

¹ Войтила К. *Любов і відповідальність*. Львів, 105.

стримання; вони починають вбачати неможливість присутності чистоти у стосунках між чоловіком та жінкою. Кароль Войтила у праці «Любов і відповідальність» зазначає, що цнотливість передбачає звільнення від того, що «бруднить». За його словами справжнє кохання повинно бути прозорим. Крізь призму переживань, різних дій, часом негативних подій, обов'язково має виднітися ставлення до іншої особи як до цінності самої в собі. Саме такі переживання та вчинки занечищують любов, тому потрібно така чеснота, яка б берегла істинний її характер. Нею стає цнотливість, яка знаходить своє місце у стосунку чоловіка та жінки². Через неї хлопець та дівчина здатні осмислити власні стосунки, побачити на чому вони будуються та побачити цінність одне одного як цілісності особи, а не конкретно певної частини тіла.

Виникає питання: що стає причиною відкинення цнотливості? Сучасний світ настільки часто наголошує на неприпустимості дотримання чистоти, відтак спотворюючи почуття цінностей. Незрілі особи не здатні самотійно дійти до правдивого способу життя, тому завданням душпастирів, богословів є навчити розпізнавати таким людям істинне покликання. Кароль Войтила роз'яснює цей феномен:

Це відсутність об'єктивності в судженнях та оцінках і має своє походження в слабкості волі. Справа в тому, що досягнення вищої цінності вимагає більших зусиль волі. Отже, щоб утримати себе від намагань та виправдати нашу неспроможність досягнути цю цінність, ми мінімізуємо її значення, відмовляємо їй у повазі, на яку вона заслуговує, навіть бачимо її як певне зло³.

Ще однією думкою, яка виникає у боротьбі з цнотливістю, є проблема ліні, яку Тома Аквінський трактує як «смуток, що виникає через те, що добро важке»⁴. Боротьба з лінню може зайняти все життя, якщо людина не зможе вчасно застосувати власну силу волі та не обрубає всі зв'язки з байдужістю. Легше заявити про небажання, ніж почати боротися за добро та чесноти. Бути чистим – добре, але важко. Але вибір добра завжди показує сильну духом людину.

² Див. Войтила. *Любов і відповідальність*, 106.

³ Spenceley Ar. *Chastity is for Lovers: Single, Happy and a Virgin* / перекл. авт. Notre Dame 2014, 16.

⁴ *Chastity is for Lovers: Single, Happy and a Virgin*, 16.

Для аналізу цнотливості Кароль Войтила використовує концепцію сорому, в якій розглядає дві причини її виникнення. Перша виводиться з вчення Томи Аквінського про поміркованість (лат. *temperantia*), частиною якої є цнотливість. Він аналізує дві її складові – сором (лат. *verecundia*) та стримання (лат. *abstinentia*)⁵. Друга випливає з книзі Буття 2,25: «І були вони нагі обоє, Адам та жінка його, і вони не соромилися». У своїй книзі «Любов і відповідальність» Кароль Войтила присвячує багато уваги поняттю «сорому» та його місця у дотриманні цнотливості. Сором пов'язаний із розвитком особистості. Варто наголосити на тому, що він проявляється у бажанні приховати сексуальні цінності, а не окремі частини тіла, бо в різних культурах світу такий прояв виражається по-іншому. Дітям не притаманні такого роду цінності, бо вони ще не пізнали іншу особу як можливий об'єкт для використання⁶. Розвиток сорому по-різному проявляється у жінок та чоловіків. Останні більше орієнтуються на тіло, як на об'єкт використання, тому жінкам властиво ретельніше приховувати власні сексуальні цінності. Жінки, є більш емоційні, тому більше переживають цінність іншої особи, як цілісності. Спільністю для обох статей є можливість бути любленими та любити. До цього покликана кожна особа людського роду.

Завдяки цнотливості особа здатна пізнати істинність любові. Ця чеснота ніколи не дасть можливості для використання іншого. Вона буде берегти любов, розвивати та направляти до джерела любові. Чистота не пригнічує значення тіла, а навпаки дає можливість увійти в пізнання добра іншої людини. Щоб вміти дотримуватися чистоти, варто розвивати в собі чесноту стриманості, яка є однією із провідних чеснот кожного християнина.

2.1.2 ПРОБЛЕМАТИКА СТРИМАННЯ

Стримання є тією чеснотою, яка покликана контролювати бажання плоті. Кожна особа покликана розвивати її та направляти на самоконтроль власним тілом. Керування собою є однією із функцій особи, адже тільки розумна особа здатна втамувати свої бажання плоті. Тварини, маючи інстинкт, який даний їм від

⁵ Пор. Rand E. (ред.). *Cicero in the Courtroom of St. Thomas Aquinas*. Milwaukee 1946, 50.

⁶ Див. *Любов і відповідальність*, 131.

природи, застосовують власне тіло для продовження власної популяції, і для них це є цілком нормально. Людина ж обирає собі подібного для любові та народження дітей, для створення вічного союзу. Любов особи стає центром осмислення чеснот стримання та чистоти.

Тема самоконтролю не була чужою для Арістотеля та Томи Аквінського, а згодом і Кароля Войтили. Крім того, перші застосовували поняття «самовладання» (лат. *continentia*), під яким розуміли, що кожна особа повинна втихомирювати власні похоті, керуючись розумом, бо тільки завдяки взаємодії з ним будь-яка дія стає достоїнством розумного єства⁷. Тома Аквінський звертався до вчення Цицерона (106-43 р. до н.е.) про *continentia*, де він став першим, хто заперечував силу опанування самого себе. Цицерон дає визначення цьому поняттю як «бажання направляти руку адвоката» (*continentia est per quam cupiditas consilii gubernatione regitur*)⁸. Тут під словом *cupiditas*, скоріш за все, мається на увазі жадання золота, а не певне чуттєве хотіння. Проте, Тома наголошує, що Цицерон бачить у даному слові два значення, одне з яких і є бажання тілесного задоволення. Кароль Войтила, у свою чергу, зазначає що особа повинна стримувати збудження чуттєвого пожадання (лат. *appetites concupiscibilis*), розвиток якого і призводить до вчинків, які суперечать принципам любові, бо мають за ціль виключно використання іншого⁹. Як розуміє поняття «чуттєвості» Арістотель? Він говорить про її два типи: чуттєвої надзбудженості (*hyper-sensibilitas*) та недостатньої збудженості (*hypo-sensibilitas*). Розуміння збудженості чуттєвої та емоційної є природним для людини. Завдяки цьому явищу дві особи протилежної статі здатні створити союз.

Ще однією темою, яку охоплює Кардинал, є розуміння «міри», адже вона є золотою серединою у боротьбі з похотями. Вона повинна постійно перебувати у союзі з чесною поміркованістю, таким чином творячи рівновагу при збудженні похоті. Поміркованість, у свою чергу, виходить із мудрості, яка повинна охоплювати будь-яку діяльність особи. Таке поєднання висвітлює

⁷ *Любов і відповідальність*, 146.

⁸ Rand E. *Cicero in the Courtroom of St. Thomas Aquinas*, 87.

⁹ Див. *Любов і відповідальність*, 147.

цінність особи та любові і ставить їх вище сексуальних цінностей¹⁰. У сексуальній сфері поміркованість контролює, щоб «ймовірна любов» не перейшла у використання іншого у межах власного задоволення. Особа, з одного боку, повинна не допустити споживацьке ставлення до іншого, а з іншого боку – таке ставлення до себе, бо гідність людини полягає у здатності самоусвідомлення власної самобутності. Необхідно, щоб таке усвідомлення мало у собі і сексуальну цінність, бо саме воно допоможе особі зуміти знайти межу між даруванням себе та стриманням. Однак стримання не повинне бути самоціллю. Воно має витікати з аналізу цінностей та ставлення до них осіб.

Важливу роль у пізнанні цінності особи відіграє почуттєвість. Вона допомагає на первинному етапі відреагувати на особу іншої статі, на її чоловічість чи жіночість, а у розвитку – на цінність особи в цілому. Кароль Войтила базується тут на вченні Арістотеля та Томи Аквінського, які роблять акцент на розпізнанні своєї внутрішньої чуттєвості та емоційності. Вони застосовують *principatus politicus*, який повинен допомогти людині виявити в собі певну енергію істинного почуття¹¹. Цей термін показує тип відносин між здібностями, розумом, волею та почуттєвим бажанням управляти. Людський розум залишає за собою природну можливість керування, проте почуття має свою певну автономію, воно здатне підкорятися власному розуму та волі. Частина людського тіла завжди піддається командам мозку, вони ніколи самостійно не здатні йому противитися¹². Завданням розуму є зробити почуттєвість союзником для «чистого» стримання.

Кароль Войтила піднімає тему ніжності, яка неможлива без «чистого» та зрілого стримання. Ніжність проявляється тоді, коли особа входить у певний зв'язок з іншим. Це може бути не обов'язково людина, але й тварина, яка часто знаходиться поруч і ніби розділяє з нею певні переживання, «входить» у так званий «тандем почуттів». Проте, лиш у стосунку між особами можливе передання власних переживань і внутрішнього стану. Тому ніжність і виникає за

¹⁰ Кароль В. *Любов і відповідальність*, 149.

¹¹ Див. *Любов і відповідальність*, 152.

¹² Пор. Keating J. – White Th. (ред.). *Divine Impassibility and the Mystery of Human suffering*. Cambridge 2009, 229.

рахунок прийняття та співпереживання внутрішньої ситуації іншої людини¹³. Така близькість можлива ще й завдяки емоцій, які здатні відображати внутрішнє бажання наблизитися до іншого «я».

Стосунки між особами різної статі будуються також на емоційності та на реакції на цю особу. Як згадувалося у попередньому розділі, доброзичлива любов є тією вершиною, до якої має прагнути кожне подружжя. Її ознакою є та сама ніжність та самовіддача іншій особі. Перша є душею таїнства подружжя¹⁴. Таке почуття глибоко закладене у сутності чоловіка та жінки, одним із важливих завдань є поглиблювати його впродовж цілого подружнього життя. Прояв лагідності є ознакою зрілого подружжя, яке здатне разом пройти всі труднощі життя, при цьому бути щасливими поруч один з одним. Ніжність схильна сприймати власний досвід та бути прихильною до стану душі іншого. У шлюбі вона є необхідністю та вимагає уваги до іншої особи, бо цей союз ґрунтується на здатності об'єднання двох у одне. Благодать Святого Духа через Таїнство Подружжя пропонує допомогу у становленні ніжності. Це допоможе подругам постійно бути готовим до самопожертви, дозволить їм замислитися над даром нового життя, що виникає в результаті взаємного дарування і отримання, та допоможе їм визріти у любові¹⁵.

2.1.3 СЕКСУАЛЬНІСТЬ – ТАЇНСТВЕННА ДІЙСНІСТЬ ПРИРОДИ ПОДРУЖЖЯ

Особа свою сексуальність здатна повністю зреалізувати лише у подружжі. Може виникнути питання: чому саме подружжя є відправним пунктом прояву сексуальності? Найперше варто зазначити, що сексуальна енергія, закладена в людську природу Творцем, була забруднена гріхом. Але Таїнство Подружжя чинить цю енергію таїнственною, такою, яка стосується лише чоловіка та дружини. Сексуальність не може бути спрямована лише на задоволення власних потреба, вона є дарована для любові обох подругів та дарування нового життя. Важливо не сприймати статевість лише як засіб для продовження роду, адже

¹³ Див. Войтила. *Любов і відповідальність*, 152.

¹⁴ Пор. Cahall P. *The Mystery of Marriage: a Theology of the Body and the Sacrament*. Chicago 2014, 344.

¹⁵ Cahall. *The Mystery of Marriage: a Theology of the Body and the Sacrament*, 345.

мета подружжя полягає не тільки в цьому, але ще й у спільному благу любові. Багато подружжів досвідчують проблему безпліддя, але це не означає, що в них нема взаємної любові і їхнє подружжя не має сенсу. Для них це може бути випробуванням, але сенс шлюбу не втрачається.

Варто пригадати історію створення жінки. Бог, творячи її з ребра чоловіка, показав їхню вічну єдність. Адам і Єва стали символом союзу Бога та людини, навіть не зважаючи на подальше їхнє гріхопадіння. Господь робить їх рівними у відповідальності один за одного. Що стосується сексуальності, то книга Буття зазначає, що «жінку буде тягнути до чоловіка, а він буде панувати над нею» (пор. Бут 3,16). Таке передбачення можна доволі часто побачити у історії людства. Однак, подружня єдність вимагає постійної поваги до кожної особистості у шлюбі. Жінка не повинна бути об'єктом, над яким панують. Чоловік також не повинен розпоряджатися сексуальністю жінки, змушуючи її використовувати контрацепцію¹⁶. Проте, може існувати проблема, коли жінка має більший сексуальний потяг і, таким чином, здійснює своєрідний тиск на чоловіка. Тому, у будь-якому випадку, варто наголошувати на вмінні керувати собою та власними бажаннями, особливо коли вони стосуються іншої особи.

Коли сексуальні відносини у тварин є інстинктом і їх цілком можна зрозуміти через поведінку або науку, то сексуальність людини формується завдяки розуму і свободі. Вона має бути раціональною складовою волі людини. Можна сказати, що статевість є школою, через яку людина вивчає закон залежності, який водночас є законом любові¹⁷. Особа у стосунках завжди залежна від іншої, бо несе за неї відповідальність і прив'язана до іншого спільними вузлами союзу. Сексуальність ніколи не повинна відділятися від любові.

2.2 ПОНЯТТЯ "СПРАВЕДЛИВОСТІ" ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ ВЗАЄМОСПЛКУВАННЯ

¹⁶ Див. Felber St. (ред.). *Erkennen und Lieben in der Gegenwart Gottes*. Wien 2016, 257.

¹⁷ Пор. Buttiglione R. *Karol Wojtyła: The Thought of the Man Who Became Pope John Paul II*. Cambridge 1997, 95.

2.2.1 СПРАВЕДЛИВІСТЬ ВІДНОСНО БОГА ТА ЛЮДИНИ

Людська особа є унікальною з точки зору Всесвіту, адже вона ніколи не повинна бути використана кимось іншим у власних цілях. Натомість людина здатна розумно використовувати блага землі, при тім не зазнавати жодного осквернення. Причиною цього є те, що людина є об'єктом любові, про що і свідчить персоналістична норма. Однією з ознак любові є справедливість. Бути справедливим означає бути люблячим. Часто можна побачити як батьки вчать власних дітей бути лагідними та щирими між собою, використовуючи метод покарання обох дітей. Таким чином вони проявляють справедливість, яка не заперечує любов, адже діти вчаться аналізувати власні вчинки та починають ставитися один до одного як до рівного собі. Дещо подібно, з одного боку, та відмінно, з іншого, можна говорити про справедливість по відношенню до Бога. Він – Особове Буття, з яким людина має певний зв'язок і повинна співіснувати¹⁸. Але найперше варто наголосити, що Бог – Творець, а людина – Його творіння, тому її обов'язком є справедливе співіснування з Ним. Проте, це не лише єдина причина такого принципу: Господь – Спаситель і Відкупитель людського роду, Він – джерело святості, Він – дорога правди та життя. Його дії свідчать про те, що Бог ставиться до людини як до особистості, як до тієї, що з'єднана з ним вузами любові. І персоналістична норма, де за основу береться любов до особи, виходить із справедливості¹⁹. Людина повинна пізнати любов Бога до себе, і лише тоді вона буде мати розуміння певного обов'язку перед Ним.

Св. Тома Аквінський, який був прикладом для вчень Кароля Войтили, досить часто в ключі справедливості говорив про покаяння і саме застосував термін *pars potentialis iustitiae* (лат. потенційна справедливість). Каяття є відновленням певної рівності людини і Бога, через нього особа відшкодовує завдану шкоду та зло перед Ним. Тому покута – це те, що вона може дати Господу, щоб відновити справедливість між людиною та Богом²⁰. Але Тома

¹⁸ Див. *Любов і відповідальність*, 189.

¹⁹ Там само.

²⁰ Eijnden van den J. *Poverty on the Way to God: Thomas Aquinas on Evangelical Poverty*. Nijmegen 1994, 151.

Аквінський стверджує, що творча відстань між особою та Господом настільки велика, що не може існувати справедливості як така між Богом і людиною. Він наголошує лише про певний вид справедливості, який власне стосується обов'язку спокутування людиною своїх прогрішень щодо Бога. Вона не може скоротити цю відстань і стати ближчою до Бога в будь-який інший спосіб. Чому так? Найперше варто пам'ятати, що людина – творіння Боже, тому зобов'язана бути відданою та вдячною протягом цілого життя. Він – джерело порядку Всесвіту, який створений для блага свого творіння. Весь нижчий нерозумний світ діє згідно інстинкту, який заклала природа, натомість людське існування, яке ґрунтується на розумі, діє через Божий закон. «Людина справедлива по відношенню до Бога-Творця завдяки тому, що визнає порядок природи і наслідує його у своїх діях»²¹.

Стосунки з Богом, які базуються лише на справедливості, є неповні і такі, що прагнуть любові. Людина здатна досягнути стосунку з Господом у світлі Ісуса Христа, який вчить особу справжньої любові. Він є тим, хто на власному прикладі показує справедливості, збудовану на милосерді. Христос показує, що основою союзу Бога і людини є жертвна любов, і кожен християнин приймає Його у божественному вигляді²². Подружжя, як прообраз стосунків, побудованих на саможертвності, мають надалі розвивати вміння чесно підносити власну любов, яка буде направлена на справедливості відносно Бога.

Існування певного порядку природи вимагає від людини пізнання його розумом, таким чином вона стає учасником Божого помислу, тобто *particeps Creatoris* (лат. творчий партнер)²³. Так підкреслюється цінність людської особи, яка стає правдивим членом закону Божого. Їй доручений весь тваринний і рослинний світ, вона, як розумна істота, має вартість в тому, що здатна правильно розрізнити закон Творця, який якраз і виражений через природу. Щоб бути справедливим відносно Бога, необхідно контролювати власні жадання

²¹ Войтила. *Любов і відповідальність*, 190.

²² Див. Jamison Chr. (ред.). *The Disciples' Call: Theologies of Vocation from Scripture to the Present Day*. London 2013, 196.

²³ *Любов і відповідальність*, 190.

завдяки незмінному індикатору справедливості – совісті. Вона ніколи не дозволить особі спокійно робити те, що протиправно. Отже, варто пам'ятати, що прийняття порядку природи та наголос на цінності людини є основними парадигмами справедливості. А справедливість неможлива без щирої любові, особливо, коли це стосується іншої особи. Любов до людини показує наскільки можлива справедливість відносно Творця.

Хто така ця «людина-творчий партнер»? Стверджується, що це втілена істота, яка має тіло як матеріальний об'єкт і є суб'єктом духовного життя. Беручи до уваги перше твердження, особа є наділена інстинктами матеріального світу, завдяки яким можливе спілкування з іншими. Друге міркування стосується творчої сили власного «Я», яке пов'язане з внутрішнім глибинним буттям²⁴. Ці характеристики людського тіла показують зовнішньо-внутрішнє буття.

Принцип творчого партнерства особливим чином застосовується у спільноті чоловіка і жінки. Через подружній акт дві особи стають одним цілим, вони присвоюють один одному певну «вагу особистісного буття», спільно проживають так звану гравітаційну тягу, яка передбачена Творцем для кожної людини²⁵. Разом вони стають *particeps Creatoris*. Господь через такий шлюбний союз дає людині можливість наблизитися до власної творчої дії і стати партнером у народженні іншої особи. Це одне із найбільших див у житті людини. Варто зазначити, що той, хто обмежує плідність, той не виконує обов'язок бути справедливим відносно Бога. Лише рівень любові, плодом якого є діти, або особистісне єднання, може відкрити особі істинне розуміння справедливості щодо Бога. Бути справедливим – мати покликання у житті.

2.2.2 ПОКЛИКАННЯ ОСОБИ ЯК ВИЯВ БОЖОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ ЩОДО НЕЇ

Дуже часто людина у своєму житті задумується над своїм покликанням, який сенс її існування, що вона здатна зробити заради спільного блага. Особа від народження вже має певні задатки, які їй подарував Господь, а її покликанням є

²⁴ Поп. Woznicki A. *Transcendent Mystery in Man: a global approach to ecumenism*. Bethesda 2007, 259.

²⁵ Див. Billias N. – McLean G. *Cultural Heritage and Contemporary Change*. Т. 35: *Karol Wojtyla's Philosophical Legacy*. Washington 2008, 311.

їх розвивати. Талант – це подарунок, справедливий вияв Божої любові. Але бувають випадки, коли цей дарунок гублять, нищать, тримають схованим протягом цілого життя, жодного разу не заглядаючи у той пакунок. Чи в такому випадку людина здійснює своє покликання? Вірогідно, що ні. Кароль Войтила у своїй праці «Любов і відповідальність» виділяє належне місце поняттю «покликання». Безперечно, що воно має стосунок не тільки до світу осіб, але ще й до почуття любові. Любов дає людині відчуття себе потрібним серед інших людей та навіть у певній сфері діяльності. Бог наділив особу вмінням ділитися власним талантом. Ніхто з тварин не покликаний навчати інших чи виконувати інші місії, які потребують залучення розуму, вони завдяки інстинкту, який також є дарунком Творця своєму творінню, підтримують існування власного виду, добувають їжу для власного виживання та вмінням захищатися при небезпеці. Покликання – це цілком людська частка, яка сягає глибоко внутрішнього життя особи²⁶. Людина із любові віддає себе, щоб реалізувати власне покликання, і чим більше вона це робить, тим більше себе реалізує. Це ще один прояв жертвенної любові (*amor benevolentia*). Особистісний зв'язок між Богом і людиною, який є співвідношенням саможертвної любові, дає основу для персоналістичної норми стосовно ідеї шлюбу як покликання. У процесі самовіддачі одна особа присвячує себе іншій. Кардинал представляє дівицтво і шлюб якраз з такої позиції покликання. Завданням людини є пізнати власні принципи світосприйняття, адже саме від них залежить чи вважатиме вона подружжя чи дівицтво покликанням. Якщо ці переконання базуються не на персоналістичних нормах, то такі події будуть вважатися наслідком певних умов, схильностей, бажань та ситуацій. Покликання до чогось має сенс лише в рамках персоналістичного принципу, де розум та свобідний вибір визначає ціль певний дій²⁷.

Людина здатна співпрацювати з Богом, вона не йде по життю цілком автономно. Свідченням цього є інституція сім'ї, яка базується на заповіді любові

²⁶ Див. Войтила. *Любов і відповідальність*, 198.

²⁷ Там само, 199.

і охоплює добро всієї людини. Джозеф Болін у своїй книзі «Шляхи любові» писав:

Ми можемо говорити про шлюб як покликання, якщо Бог, за допомогою благодаті, прищеплених чеснот і дарів Святого Духа, не веде і не спрямовує нас лише до самої дії любові, але й до засобів, якими ми діємо відповідно до любові і ростемо в ній. Коли любов до Бога кличе когось до певного стану життя, то ми можемо твердити, що він покликаний до такого стану. Якщо можна перенести любов до Бога і ближнього до подружжя, а шлюб – це засіб виростити любов до Бога та ближнього, то до шлюбу покликані всі чоловіки і жінки, а шлюб тоді – покликання²⁸.

Покликанням чоловіка і жінки у шлюбі є можливість віддати себе один одному. Її першопорухом є не сексуальність, а любов, яка знаходить свій вихід у шлюбі. Подружжя – це союз, який допомагає глибше пізнати духовний світ людини і через кохання самовдосконалюватися, адже це основний заклик Нового Завіту, втілений у заповіді любові. Кароль Войтила вчить, що християнське одкровення визнає шлюб особливим способом реалізації людського призначення. У подружжі чоловік та жінка покликані до цілковитої особистої самовіддачі, включаючи часовий вимір. Кардинал представляє два виміри покликання особи у шлюбі: створити спільноту та служити новому життю²⁹. На чолі такої спільноти є Христос, Він завжди дає подругам сили, терпіння та витримки пережити всі труднощі, з якими вони стикаються. Ці особи через дар Святого Духа отримують благословення на народження нового життя, яке, з любові, стає учасником єднання двох осіб. Самостійно людина не здатна пізнати світ іншої людини, бо для такого вміння необхідний дар того, Хто створив це. Життя однієї особи пов'язане з іншими, адже вона була створена з метою самовіддачі іншому. Прикладом такої жертвенності є Ісус Христос, який ціле своє життя віддав, навчаючи людей істинам віри. Проте, найбільшим проявом самовіддачі – це була Його смерть, яка дала можливість кожній людині жити вільно та навчила боротися з гріхом. Тому кожна особа покликана продовжити справу Ісуса – віддавати себе на благо ближньому. Найкраще це проявляється у подружжі. «Особа завжди має певне покликання. Це означає, що її життя зосереджене на

²⁸ Bolin J. *Paths of Love: the discernment of vocation according to the teaching of Aquinas, Ignatius, and Pope John Paul II* / перекл. авт. *Scotts Valley* 2008, 42.

²⁹ Див. Jamison Ch. *The Disciples' Call: Theologies of Vocation from Scripture to the Present Day*, 186.

якійсь конкретній цілі. Людина, яка має покликання, повинна не тільки любити когось, але й бути готовою віддати себе заради любові»³⁰.

Крім подружнього життя Кароль Войтила виділяє також дівіцтво як покликання. Це стан досконалості, який схвалений Новим Завітом та Традицією Церкви. Дівіцтво є цілковито вибраним життєвим покликанням, який зберігає чистоту, підкріплюється смиренням та послухом. Можна з упевненістю сказати, що не кожній людині було б під силу відмовитися ставати на шлях подружжя, адже це вже також глибоко закладене покликання особи створити люблячий союз. Але кардинал зазначив, що той, хто живе поза дівіцтвом, але любить Бога понад усе та ближнього, як себе, може бути ближче до ідеалу, ніж той, хто обрав такий «стан досконалості». Може виникнути питання: чому саме так? Кожна людина здатна приймати особисто свідоме рішення щодо заповіді любові. Стан людини є другорядним, першочерговим є функція особи, яку вона виконує. Основною метою формування правдивого християнина – це виявлення свого покликання і готовність виконувати його заради своєї місії³¹.

Господь, із власної справедливості щодо людей, дав їм можливість обирати стан власного життя: одружений чи неодружений. Завдяки розумовій складовій, яка була дарована особі Творцем, вона може пізнати те покликання, яке заклав Він у ній. До чого покликаний той, хто обрав дівіцтво? До самовіддачі себе Богові. А той, хто одружився – до жертвування себе ближньому, яке є променем віддачі Господеві. Батьківство і материнство стають новим етапом *amor benevolentia*.

2.3 БАТЬКІВСТВО І МАТЕРИНСТВО – ОДИН ІЗ ГОЛОВНИХ СПОСОБІВ ВИЯВЛЕННЯ ЛЮБОВІ

Коли чоловік і жінка укладають союз любові, тоді вони готові прийняти у своє життя плід їхньої спільності. Після народження дітей, вони починають нести ще більшу відповідальність за власні дії та слова, адже стають прикладом для власних нащадків. Кохання здатне виростити у людині бажання бути ніжним,

³⁰ Shaw R. *To Hunt, To Shoot, To Entertain: clericalism and the Catholic Laity* / перекл. авт. Oregon 1993, 154.

³¹ Див. Shaw. *To Hunt, To Shoot, To Entertain: clericalism and the Catholic Laity*, 155.

чуйним, добрим, відповідальним та справедливим. Тому кожна особа, яка створює подружжя, повинна стати такою, яка буде здатна оселити у власній дитині зерно любові, яке проростатиме і даватиме добрі плоди.

2.3.1 УКЛАДЕННЯ ТАЇНСТВА ПОДРУЖЖЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА “ВІДПОВІДАЛЬНОГО БАТЬКІВСТВА”

Прийняття Таїнства Подружжя є моногамним принципом і вічним союзом. Воно базується на персоналістичній нормі, адже дає кожному обов'язок та право любити та бути любленим. Шлюб є запорукою моногамії і слугує заборонаю використання іншого для власного задоволення. Що не можна сказати про “вільні” стосунки, які не мають жодних обмежень і не зобов'язують нести відповідальність за особу, яка поруч. Не можна цілком сказати, що люди, які не укладають подружжя, не сприймають іншу особу як цінність, яка має власне буття, але це може свідчити про невпевненість особи до віддання цілого життя іншому. Цей останній аргумент приводить до знецінення людини, часто в такій ситуації опиняються жінки, адже вони більш емоційні і чуттєві.

Шлюб має не тільки духовний зв'язок, але й плотський. Він створюється у земній екзистенції людини. Тому зі смертю одного з подругів відбувається природне розірвання такого союзу, що дозволяє при бажанні укласти новий з іншою особою³². Але неодноразово у Св. Письмі, зокрема в посланнях ап. Павло, перевагу надається збереженню вдівства (див. 1 Кр 7,8; 1 Кр 7,39-40; 1 Тим 5,7-12). Смерть змінює існування людини, але при цьому цінність тієї особи незмінна. Ісус Христос у своїх Повчаннях безкомпромісно зазначив, що першоідеєю Творця було моногамне (див. Бут 1,21; 2,24) та нерозлучне (див. Мк 10,9; Мт 19,6) подружжя. Для юдеїв це було вкрай незрозуміло, адже Старозавітні патріархи практикували полігамію, і таке вважалося цілком нормальним явищем. Але варто глянути трошки глибше і можна побачити, що ставлення до жінок у цей період було обмежено. Особи жіночої статі слугували засобом для дітонародження. Таке ставлення є ознакою цінності самого тіла, а

³² Пор. *Любов і відповідальність*, 159.

не особи як цілісності. Бажання мати дитину не може бути оправданим без любові чоловіка і жінки, бо суперечить задумові Творця. Любов є основною нормою, яка регулює цей союз, і завдяки ній всі цілі досягають певної моральної цінності³³. Особи повинні жити у світлі християнської моралі, тоді їхнє сімейне життя буде наповнюватися благами. Християнство вчить наслідуванню Ісуса Христа, який показав на власному прикладі, що доброзичлива любов до інших здатна перемінити життя з ніг на голову. Кохання – це відповідальність, яка під силу тільки зрілим особам. Тому до такої зрілості повинен прагнути кожен.

Подружжя є найменшим інститутом природного права. Ліберали ставляться до нього досить скептично, адже вважають, що життя людини не повинно мати певних рамок. Особа є вільна істота, яка здатна правити власним життям так, як їй заманеться. Коли при розірванні цивільного шлюбу закон вимагає певного судового рішення, то це накладає певний тягар на свободу людини. Ліберальна теорія вимагає мінімального втручання у обмеження особи, адже вона має вільне право обирати. Натомість природно-правова традиція бачить право не як свого роду обмеження, а як стан свободи. Закон розуміє шлюб як вільний вибір двох зрілих осіб, які отримують після його укладення глибший сенс власного існування – подружню любов та здатність народжувати нове людське життя. Саме цей закон, який заснований на людській природі, дає глибшу свободу, ніж той, що діє для захисту інтересів автономного індивіда³⁴. Природна традиція базується на практичних істинах, яким підпорядковується сенс власного буття, тобто повсякденна реальність. Щоб жити відповідно до природного закону, необхідна любов до справжнього блага. Вступаючи в подружжя, особи повинні не тільки любити один одного як окремих особистостей, але й як духовну реальність, яка була створена їхнім союзом.

Інститут шлюбу зберігається навіть тоді, коли відбувається розширення їхнього союзу. Але повноцінним подружжя є навіть і бездітне, за умови, якщо так не стається з волі подругів. Такий союз потрібно реалізувати настільки,

³³ Див. *Karol Wojtyła: The Thought of the Man Who Became Pope John Paul II*, 99.

³⁴ Scaperlanda M. – Collett T. (ред.). *Recovering Self-Evident Truths: Catholic Perspectives on American Law*. Washington 2007, 288.

наскільки цього дозволяють обставини. Дітонародження сприяє ще більшій зрілості осіб у шлюбі. З часом сім'я збільшується і будується численний інститут осіб, які здатні розвивати власне середовище, у якому живуть. Основним завданням побудови такої «споруди» є базування на персоналістичній нормі, яка гарантуватиме істинний особистісний характер союзу двох осіб. Тільки при такому характері шлюбу можливе суспільне одобрення. І якщо взяти до уваги цінність полігамної чисельної сім'ї, то вона є значно нижча, ніж цінність сім'ї моногамної. Чому так? Тому, що у моногамних союзах на першому плані є цінність особи і любові, тоді як у полігамних – збільшення кількості населення³⁵. Особи, які вступають у шлюб, повинні розуміти природне право, створене Богом. Варто зазначити, що шлюб витікає із благодаті, а її особа отримує через таїнство, яке здійснює Церква. Взявши це до уваги можна ствердити, що таїнство подружжя здатне виправдати співжиття чоловіка і жінки перед Богом.

2.3.2 ДАР НАРОДЖЕННЯ

Інститут шлюбу виправдовує співжиття конкретного чоловіка з конкретною жінкою. В першу чергу укладається союз двома особами, а вже потім створюється сім'я, яка включає в себе дітей. Будь-який подружній акт має бути внутрішньо справедливим, адже передбачає зносини двох зрілих особистостей, що створили союз любові. Справедливість має під собою персоналістичну норму, яка робить людину відповідальною за кохання, життя іншого та його здоров'я. Порядок природи людини так влаштований, що здатний усвідомлювати власну потрібність у житті іншого. Він також є порядком народження (*procreatio*), продовження людського роду. Подружнє співжиття якраз направлене на розвиток природного порядку. Тому шлюб є не тільки єднанням двох осіб, але єднанням особистостей, які направлені на *procreatio*. І саме цей термін краще передає проблему, адже йдеться про народження нової особистості, а не певного біологічного відтворення, яке має перед собою поняття «плідності»³⁶. У житті людини зустрічаються ці два порядки – плідність, як

³⁵ Войтила. *Любов і відповідальність*, 165.

³⁶ Там само, 171.

направлення на продовження роду, та *procreatio*, як народження нової особистості. Це унікальна можливість, адже тваринам дана лише можливість самовідтворення, яка йде від інстинкту. Що таке інстинкт для особи? Це відчуття потреби збереження власного життя та життя інших осіб, але він ніяк не пов'язаний з бажанням народження дитини. Навіть сексуальний імпульс, який є одним із головних принципів існування подружжя, базується на пізнанні та свободній волі³⁷. Без цих двох складових не можливі ні плідність, ні любов. Індикатором співжиття чоловіка і жінки є прийняття і народження нового життя. Можливість бути співтворцями того, хто носить у собі душу – це велике Боже благословення.

Людська природа, як і будь-яка інша, направлена до плідності, народження нового створіння. Така плідність є без сумніву пов'язана з біологічним розмноженням³⁸. Людина є розумним видом, тому становлення зрілості людини як батька чи матері має не тільки біологічне значення, але й особистісне. Все, що відбувалося з ними до батьківства, було передвісником цього відповідального «статусу». Вибір волі, пізнання один одного – все це пов'язано з бажанням особи присвятити своє життя іншим, дотримуючись при цьому персоналістичної норми заповіді любові. Любов повинна передувати шлюбу, а її свідченням у шлюбі є готовність стати батьками. Чоловік і жінка таємничо поєднані між собою зв'язками, які допомагають їм відчувати потреби один одного і завжди залишатися відкритими на плідність³⁹. Коли особи створюють союз, вони мають бути готові до того, що свою любов повинні розділити між іншими членами сім'ї. Діти повинні пізнати правдивість любові від власних батьків, адже від цього залежатиме їхнє подальше життя.

Кароль Войтила вирізняє два види єднання: особистісне та статеве⁴⁰. Останнє виправдовується лиш тоді, коли особа в глибині власного «я» готова сказати – «я можу бути батьком» або «я можу бути матір'ю». Коли ж людина не

³⁷ Пор. Karol Wojtyła: *The Thought of the Man Who Became Pope John Paul II*, 95.

³⁸ Пор. Acosta M. – Reimers A. *Karol Wojtyła's Personalist Philosophy*. Washington 2016, 59.

³⁹ Див. Cahall. *The Mystery of Marriage: A Theology of the Body and the Sacrament*, 406.

⁴⁰ *Любов і відповідальність*, 175.

готова говорити про таке особистісне з'єднання, а базує власні стосунки лише на сексуальному співжитті, тоді не варто говорити про зрілість стосунків, а в якійсь мірі – про самолюбівання. Коли чоловік і жінка відмовляються бути батьками, то вони «домовляються» про взаємовикористання, яке зовсім супротивне персоналістичній нормі. Чи можна в такому випадку говорити про поняття «любові» у цьому союзі? Вірогідно, що ні, адже вона завжди направлена на своє поширення. Статеві стосунки, які направлені на дітородження, являють собою особистісне єднання. Тільки у цьому випадку можна говорити, що два види поєднання, які виділив Кароль Войтила, переплелись і отримали особливе значення. Дуже важливо, щоб жінка, яка є берегинею роду, готова була прийняти у своє життя дитину і отримати «статус» матері.

2.3.3 ПРОБЛЕМАТИКА ВІДПОВІДАЛЬНОГО МАТЕРИНСТВА

Жіночий організм має дуже велику особливість, яка відрізняє його від чоловічого: він здатний зачати в собі та виносити нове життя. Жінка, як розумна особа, розуміє яким чином здатна у подружньому співжитті стати матір'ю, але повинна ставати нею лише тоді, коли захоче⁴¹. Проте, не потрібно відкидати відповідальність з боку чоловіка, адже у більшості все залежить від нього. Чоловік несе відповідальність за свою дружину, за свої дії, які повинні бути свідомі та виважені. Двоє осіб у подружжі є відповідальні один перед одним за кожне зачаття, яке є наслідком їхнього любовного союзу. Одним із моментів, яке може вплинути на відповідальне материнство та батьківство, може стати запровадження у школі предмету християнського статевого виховання, яке б донесло до дітей важливість вміти контролювати свої пристрасті та вміти їх стримувати⁴². Школа повинна не тільки навчити їх певним навичкам, які допоможуть здобути хорошу професію, але й підготувати до відповідального, свідомого життя.

⁴¹ Кароль. *Любов і відповідальність*, 214.

⁴² Див. Дідик Н. *Статеве виховання як основа фізичного і духовного здоров'я підлітків // Матеріали науково-практичної конференції. Церква, сім'я і школа у розв'язанні проблем виховання підростаючого покоління*. 2007, 317.

Варто зазначити, що жіночий організм сам контролює кількість можливих зачатъ. Протягом місячного циклу жінки лиш одного разу дозріває яйцеклітина, яка готова з'єднатися зі сперматозоїдом⁴³. Таким чином можна зробити висновок, що єство жінки відповідально здатне контролювати процеси, які пов'язані з плідністю. Репродуктивний вік жінки є обмежений, в той час, як чоловік плідний завжди. Тому подруг має з розумінням ставитися до усіх змін в організмі жінки та з особливим трепетом очікувати з'єднання з нею. Особливі стосунки жінок з життям іншої людини походять з так званого «професійного» материнства⁴⁴. Присвятивши себе материнству, вона здатна відчувати як в її лоні розвивається нове життя. Цей досвід є неабияким привілеєм, який розкриває жінку як берегиню людського життя.

Материнський інстинкт виникає ще задовго до народження дитини, часто ще у підлітковому віці, коли організм щомісяця починає готувати дівчину до прийняття нового життя. У чоловіка батьківський інстинкт природно з'являється набагато пізніше, найчастіше у перший-другий рік життя малюка. Подружній стан вимагає від подругів усвідомлення того, що вони покликані до народження дитини. Страх перед прийняттям нового життя показує незрілість особи перед відповідальністю, яка вимагає уваги, турботи та самовіддачі. Часто через певний психологічний тиск збивається ритм можливого зачаття. Крім того, страх, зміна клімату, перевтома, стрес можуть затримати менструальний цикл або його пришвидшити⁴⁵. Тому кожній жінці, яка планує в найближчий час зачати дитину, потрібно вберегти себе від стресових ситуацій. Люблячий чоловік повинен берегти свою дружину від різних негативних емоцій, які можуть спровокувати затримку зачаття.

Відповідальне материнство вимагає методів «відтермінування» вагітності, які б не суперечили етичним нормам та були безпечними для здоров'я жінки та чоловіка. Різні протизаплідні та абортівні засоби можуть викликати безпліддя, різні пошкодження статевих шляхів, які в подальшому можуть

⁴³ Пор. *Плідність: дар і завдання*. Львів 2007, 27.

⁴⁴ Пор. Allen. *The Concept of Woman*. Т. III, 477.

⁴⁵ Див. *Любов і відповідальність*, 216.

призвести до різних хворіб. Ще один метод, який критично оскаржує Кароль Войтила, є перерваний статевий акт⁴⁶. Цей спосіб досить негативно впливає на психічний стан, на єдність подружжя та на здоров'я в цілому. Чи можна в такому разі вважати чоловіка відповідальним? Він, використавши такий метод, може вважати, що захистив своє подружжя від небажаного зачаття. Проте, на цей спосіб не варто покладатися, бо він суперечить зрілості подружньої пари. Єдиним методом, який не суперечить коригуванню зачаття є природній метод розпізнавання плідності. Він вимагає періодичного утримання від співжиття у плідні дні жінки. Такий вид здатний зберегти здоров'я подругів та не зашкодити відносинам у подружжі. Подружній союз вимагає, в першу чергу, взаєморозуміння та підтримки, усвідомлення того, що, як і в медичній сфері, однією із головних тез є: “Не нашкодь”.

З написаного у цьому розділі можна зробити висновок, що людська природа покликана до народження нового життя. Особа, яка відмовляється від даного дару, стає свого роду егоїстом, тим, хто не приймає подарунку від Бога. Щоб виховати спільноту, яка буде здатна відповідально ставитися до власних дій, варто вже у шкільному віці ввести предмет, який навчить дитину християнському баченню статевої. Варто зрозуміти, що сексуальність не є чимось поганим, про що заборонено говорити, але частиною людської природи. До одруження чоловік чи жінка береже її в собі, але після укладення подружнього союзу, вона стає точкою дотику обох статей. Часто можна зустріти осіб, які відмовляються дотримуватися чистоти до шлюбу, звертаючи увагу на те, що це неприродно. Але таке утримання загартує особу та готує її до майбутнього сімейного життя, у якому повинно бути місце для стримання, адже це єдиний спосіб відкласти зачаття, який не потребує використання заборонених засобів. Завжди людська витримка та розум має за собою набагато більше, ніж людина думає на перший погляд. Стримання до шлюбу є ознакою відповідального материнства та батьківства в майбутньому. Заповідь любові є передумовою і причиною творення спільноти осіб – спочатку Бога і людини,

⁴⁶ *Любов і відповідальність*, 217.

потім – подружжя, сім'ї, роду, народу. Відповідальність учасників спільноти осіб полягає в тому, щоб закон любові, як отриманий завдаток від Творця, передати новому життю не лише фактом його народження, але й вихованням. Адже лише пізнавши закон любові, молода людина зможе розпізнати та зреалізувати своїми талантами покликання. Згодом, примноживши своїм покликанням закон любові у співпраці з Творцем, передати його своїм нащадкам.

РОЗДІЛ ІІІ

ГРІХ ЯК СПОТВОРЕННЯ СУТІ ЗАПОВІДІ ЛЮБОВІ

Стан гріха спричиняє занепад внутрішнього стану людини, при якому не може йти мова про чисту любов. Під впливом гріхопадіння вона дезінтегрується і таким чином стає непридатною для розуміння чесноти. У цьому розділі буде розглянуто питання «спотворення любові» та «покаяння», яке дозволяє визволитись від гріховного стану. Крім цього, значна частка дослідження присвячена аналізу вчення Св. Томи Аквінського, яке стало для Кароля Войтили взірцем для натхнення і наслідування.

3.1 ПОНЯТТЯ «ГРІХОВНОЇ ЛЮБОВІ»

Кожна людина у своєму житті повинна пізнати справжню любов. Вона буває різною: батьківською, подружньою, посланою Богом, дитячою. Однак, буває також і гріховна любов. Вже, судячи із означення, можна зробити висновок, що вона виступає антагоністом заповіді любові. Інше питання: чи можна її взагалі назвати любов'ю? Кароль Войтила у праці «Любов і відповідальність» звертає увагу свою та читача на поняття «гріховна любов». Гріх є злом, коли любов – добро. Відбувається гра слів, яка заставляє вникнути глибше у подане словосполучення. Важливу роль у зачатку любові відіграють емоційність та чуттєвість. Вони творять, свого роду, сприятливе середовище, в якому особам легко налагодити контакт між собою. В таких умовах любов може бути реалізована за умови піднесення її на особистісний ціннісний рівень. Без цього все може стати матеріалом для гріха¹. Будь-який необережний та необдуманий крок людини може привести до дій, які стануть підґрунтям для спотворення чогось доброго і перетворення його у гріх. Розвиток людства швидкими темпами модифікує розуміння гріха, тієї межі, де добра дія переходить у гріх. Часто людина не розуміє в чому різниця між добром і злом, любов'ю та гріхом. Вона не знає як не увійти у гріховний стан спокуси. Похоть власної плоті приводить людину до зміни ціннісної системи, яку заклав Господь. Тіло іншої людини може

¹ Див. Войтила К. *Любов і відповідальність*. Львів, 117.

стати «матеріалом» задоволення. Емоційність та чуттєвість не за кожної умови слугують підґрунтям для любові, а саме під проводом плотської похоті вони перетворюються на «здатність реагувати на сексуальну цінність, пов'язану з плоттю, як з можливим об'єктом використання»². Варто зазначити, що похоть плоті ще не є гріхом, вона є спалахом примарних пристрастей, які розпалюють подальші дії особи.

Структура гріха вкорінена в первородному гріху, завжди пов'язана з певними діями людини, яка впроваджує ці структури. Таким чином гріх поширюється і стає джерелом для інших прогріхів, які згодом впливають на поведінку особи³. Варто вміти розрізняти структурний гріх від особистісного. Це можна зробити за такими критеріями: перший породжується досвідом і творить досвід; людина, яка живе у такому гріху, спонукається до певних дій, які може і не схвалювати. Гріх настільки засліплює людину, що та не здатна усвідомити всієї глибини упадку. Подолання структурного гріха вимагає спільного відвернення від нього і повернення до Бога⁴. Однак, і окрема особа здатна власним прикладом стати натхненням для інших у боротьбі з гріхом. Може бути також протилежний досвід, коли вона спонукає власною поведінкою чинити зло. Сім'я є тим місцем, в якому відповідальність за свої дії є настільки високою, що не повинно бути місця гріху, адже ця спільнота покликана власною святістю надихати, виховувати і спонукати інших йти дорогою праведності.

Первородний гріх зіграв з людиною злий жарт: добра від природи, яка перейняла від Бога Його образ та подобу, стає здатною до зла, підступів, завдання болю та смерті. Кароль Войтила у праці «Любов і відповідальність» згадує, що первородний гріх намагається ввести людину у стан, коли вона поняття «любові» почне ототожнювати зі словом «використання». Проте важливим елементом, який здатний протистояти цьому процесу, є сила людської волі, яка здатна показати особі істинні цінні пріоритети. Лише дії, спричинені вільним волевиявленням, вважаються гріхом. Варто зрозуміти, що плоть

² Войтила К. *Любов і відповідальність*, 118.

³ Пор. Clarke M. *Handbook of Research on Development and Religion*. Melbourne 2013, 62.

⁴ Див. Clarke. *Handbook of Research on Development and Religion*, 63.

відкрита до пожадання, але розумна складова в людині може поставити межу між пожаданням та бажанням прийняти іншу особу як найбільший дарунок від Бога.

Саме через схильність впливати на волю, плоть назвали «вогнищем гріха»⁵. Якщо воля дозволить, то думка, яка певним чином з'явилася на горизонті, виходить назовні у вигляді дії і спричиняє реакцію на даний вчинок, вона може бути як добра, так і погана. Якість такої дії відображають природні цінності, вона є або добром, або злом – гріхом⁶. Цінність добра глибоко закладена в людині Творцем від початку її створення. Це свідчить про те, що принцип будь-якої дії проходить через розум та совість особи і, вони, у свою чергу, оцінюють наскільки вчинок може бути добрим чи гріховним. Воля завжди веде до гріха, якщо вона орієнтована на зло⁷. Незнання зла не робить його добром. Тому, навіть коли людина сприймає певний вчинок як добро, а він є негативним, то ця обставина не виправдовує дію і не робить її нейтральною. Гріх твориться від того, що часто почуттєву складову ставлять вище особи і любові, а мало б бути навпаки. Адже особа є тією, хто отримує почуття і ділиться ними з іншими, ставлячи на перше місце не отримання емоцій, а щастя іншого. Сама емоційність не є гріхом, але вона сприяє тому, що особа перетворюється у певний об'єкт захоплення, який затьмарює персоналістичні норми і спричиняє зміну поведінки чоловіка чи жінки.

Не можна вважати все те, що приносить задоволення добром, адже для кожного є своя межа цьому. В когось воля витісняє істинне розуміння добра і любові та направляє особу на сексуально-чуттєве використання⁸. В такому випадку вона відкидає персоналістичне розуміння цінностей. На жаль, в людей буває різне розуміння і самого поняття «любові». Не можна стверджувати, що та чи інша особа ставить собі за мету використати іншого, але часто під дією різних чинників формує хибне розуміння цінності кохання. Батьки у дитинстві, спільнота у школі може надати людині неправильне осмислення даної чесноти.

⁵ *Любов і відповідальність*, 119.

⁶ Gregg S. *Challenging the modern world: Karol Wojtyla and the Development of Catholic Social Teaching*. Lanham – Oxford 2002, 189.

⁷ Войтила. *Любов і відповідальність*, 120.

⁸ Пор. Curran Ch. *The Moral Theology of Pope John Paul II*. Washington 2005, 80.

База чеснот закладається в дитячі роки і за них дійсно відповідають особи, які через власну зрілість пізнали їх, але, зростаючи, людина повинна нагромаджувати знання про цінності, вчитися ставити межі між справжньою любов'ю і любов'ю гріховною. У понятті «використання» переважає еротичне переживання, у якому беруть участь двоє осіб. Коли одна особа сприймає іншого як об'єкт, то цілком виключається реалізація істинної любові. Тоді твориться хибна орієнтація, що дане партнерство у стосунках і є «любов'ю». Суб'єктивізм у подружжі є егоїзмом, який сприймається особою як «любов», хоч нічого спільного з цим поняттям воно не має⁹. На жаль, найгіршим є те, що особа бачить у своїх стосунках найперше її і нічого іншого. Багато негативних вчинків, які через надмірну емоційність, відбуваються у стосунках чоловіка і жінки, не виправдовують нерозуміння персоналістичної норми і не дотримання елементарних принципів особистісної взаємодії подругів.

Гріх завжди є порушенням норм, які стосуються спільного проживання чоловіка і жінки. Він є насиллям над добром, яке є спрямоване в першу чергу на особу, а не на почуття. «Гріховна» любов зосереджена на пізнанні почуття та поширення його на власну особистість, а не на іншого. Егоїстичне осмислення поняття «любові» приносить в певну жертву справжню чесноту, перетворюючи її на гріх. Як зазначав Кароль Войтила, гріховна любов при єднанні двох осіб протилежної статі може помилково сприйматися як добро в собі¹⁰. В цьому випадку відповідальність лежить на свобідній волі, а не на бажанні плоті. Вона є індикатором цінності любові, яка вимагає від розуму справжнього керування об'єктивним добром, а не відданню короточасному задоволенню¹¹. Свобідна воля відкриває чоловіку і жінці особливий світ, який дає можливість реалізувати себе в любові, спільній підтримці та у вірі.

Стосунки чоловіка і жінки, які базуються на чистоті та самовіддачі ніколи не стануть тенетами для розвитку грішної любові. Підґрунтям для прийняття у власне життя пристрастей стають згубні звички, які розвиваються у духовно

⁹ Пор. *Любов і відповідальність*, 122.

¹⁰ Там само, 123.

¹¹ Пор. Brettmann St. *Theories of Justice: a dialogue with Karol Wojtyla and Karl Barth*. Eugene 2012, 68.

незрілій особі. Любов ніколи не може бути грішною, адже що як не вона здатна змінювати та творити, руйнувати гріх. Ісус Христос власною любов'ю розбив кайдани гріха, заклавши заповіді любові, які в сьогоденні є досить актуальні¹². Смерть Христа стала початком життя людства. Воно потребувало оновлення, бо захлиналися у заздрощах та вбивствах. Ісус законом любові встановив правила, за якими кожен повинен любити і має право на любов. Лише той, хто пізнав цю чесноту, здатний увійти в Царство Небесне. Кохання чоловіка і жінки є даром, яке відкриває двері для нового життя і робить дану спільноту місцем наповнення Божої благодаті. Тому, тут не місце гріху. Гріх – це велика яма, вибратись з якої можна завдяки допомозі іншого і мотузці. Тією мотузкою є власне любов того, хто готовий допомогти.

3.2 ВИКРИВЛЕНА ЛЮБОВ ЯК ДЖЕРЕЛО ГРІХА У ВЧЕННІ ТОМИ АКВІНСЬКОГО

Кароль Войтила неодноразово звертається до вчення богословів та філософів минулих століть. Одним із натхненників для кардинала був саме Тома Аквінський. Він запозичив не тільки розуміння видів любові, але й сприйняття гріха та Божої милості до тих, хто згрішив.

Згідно з вченням Томи Аквінського, гріх своїм корінням сягає любові грішника до Бога. Така, на перший погляд дивна думка, є особливістю його вчення про гріх. Св. Тома говорить про нього в певному контексті чесноти любові, адже вважає, що гріх є актом любові до Бога¹³. Завдяки цьому твердженню можна глибше зрозуміти людське життя, та як поняття «гріха» інтегрувалося у християнську антропологію. Прогрішення завжди розуміється у релігійному сенсі як смертоносний і важкий вчинок, що несе за собою незмінні наслідки. Тома Аквінський хотів показати інше бачення цього явища. Він розрізняє два види гріха: смертний і той, який можна пробачити. Перший є цілковитим відверненням від Бога, а другий – чинення постійного хаосу, але не здатність відійти від Господа¹⁴. Останній прирівнюють до хвороби, яка захоплює

¹² Пор. Curran Ch. *The Moral Theology of Pope John Paul II*, 80.

¹³ Пор. Hove W. *Die Maechte des Guten und Boesen*. Berlin-New York 1977, 206.

¹⁴ Див. Аквинский Ф. *Сумма теологии*, I, V, 72 / перекл. з лат. Еремеев С. Киев 2003, 297.

організм людини, але від неї можна вилікуватися, що не можна сказати про гріх проти Бога, який вже є смертю. Тома Аквінський також розрізняє поняття «пороку» та «гріха». Під пороком розуміється думка, певне налаштування на щось погане, а під гріхом – погана дія, яка виходить назовні з певної думки. Гріх вже є вчинком і тому набагато гірший за схильність до гріха. Св. Тома часто говорить про звички, які також за своєю природою є погані чи добрі. Вони сприяють прояву злих або добрих вчинків. Людина поводиться погано не через те, що у неї є така звичка, а через те, що вона допускає злій думці проявитися у дії. Тома Аквінський до того ще додає досить неочікуваний факт, що можна продовжувати володіти чеснотою, навіть якщо особа вчинила гріх, який їй суперечить¹⁵. Наприклад, вчинення певної дії, яка може бути несправедлива відносно іншого, ще не свідчить про те, що даній особі бракує чесноти справедливості. Але є такі дії, які здатні зруйнувати чесноту. Йдеться про смертні гріхи, які суперечать добру та любові.

Тома Аквінський гріхом називає не тільки якийсь певний вчинок, але й людську бездіяльність, відмову діяти заради добра¹⁶. Хтось може відмовитися робити те, що дійсно необхідно або ж навіть не виконує те, що обіцяв. Він вказує на те, що людина сама здатна брати відповідальність за власні вчинки. Наприклад, якщо особа пізно лягає спати та наступного дня спить до обіду, свідчить про те, що вона нічого не робила. Це сталося через те, що вона дозволила собі використати цей час для відпочинку, а не для праці. Тобто вона чинила бездіяльність, адже це був її свідомий вибір – лягти пізно спати. Людина здатна навмисно нічого не робити, що може привести до гріха. Бог дав людині можливість творити добро, тому досить негативно, кола вона вирішує піддатися власній лінії і діяти за її умовами. Бездіяльність показує сутність людини, яка грішить. За своєю природою особа є трудолюбива та відкрита на різні поклики серця. Гріх, на жаль, затьмарює таке бажання і для того, щоб зуміти сказати новим викликам «так», треба побороти стан лінії. Вся брехня є гріхом, але не

¹⁵ Див. Davies Br. *Thomas Aquinas's Summa Theologiae. A Guide and Commentary*. Oxford – New York 2014, 203.

¹⁶ Пор. Davies Br. *Thomas Aquinas's Summa Theologiae. A Guide and Commentary*, 203.

можна стверджувати, що смертним. Коли одна особа бреше іншій, щоб захистити когось від заподіяння шкоди – це гріх, бо злу ніколи немає виправдань, але не смертним. Тома Аквінський наводить приклад зі Святого Письма щодо проблеми брехні, згадуючи випадок з єврейськими повитухами, які обманули єгипетського царя та залишили всіх новонароджених хлопчиків-євреїв живими (див. Вих 1,15-19). Цих повитух можна похвалити за джерело чесноти, яке вони мали, але не за її досконалість¹⁷. Вони заслуговують на те, щоб їм віддати належне за спасіння дітей від смерті, але сам вчинок брехні є грішним. Не буває нічого, щоб не залишилося без наслідків. Тому будь-яка неправда несе за собою шлейф різних подій, як поганих, так і добрих. Варто пам'ятати, що жодна обставина не виправдовує наслідків, які стаються.

З легкістю можна прогледіти впливи Томи Аквінського на вчення Кароля Войтили. Гріх здатний руйнувати людину з середини, коли вона цілковито віддається гріховним поривам. Сім'я повинна бути тим місцем, яке буде долати різні намагання до гріха. Особа, яка любить іншого, старається проявити до іншої особи увагу, турботу, давати підтримку. Тому такого роду діяльність є свідченням долання ліні та бездіяльності, про які писав Тома Аквінський. Кароль Войтила представляє подружні стосунки чоловіка і жінки як прояв досконалого наслідування Святого Подружжя. Життя людини не можна зрівнювати з життям тварини, адже вона самостійно несе відповідальність за себе. Батьки відповідають за зрілість вчинків своїх дітей, адже їх завданням є навчити власним прикладом діяти згідно з совістю. Такі дії не повинні суперечити природі добра, яка подана людині Богом.

Доцільно зазначити думку Томи Аквінського, що всі люди були створені за первісною справедливістю та волею, підпорядкованої Богові, з безсмертям та любов'ю. Це все залежало від постійного послуху¹⁸. Дар цієї первісної справедливості передавався через статевий акт та не вимагав надприродної благодаті. Таким було природне благо. Природні блага стосуються трьох речей:

¹⁷ Див. *Любов і відповідальність*, 171.

¹⁸ Пор. Houck D. *Aquinas, Original Sin, and the Challenge of Evolution*. Cambridge 2020, 96.

принципів природи, природного потягу до чесноти і дарування первісної справедливості особі. Гріх по-різному впливає на кожне природне благо¹⁹. Перше природне благо не зменшується через гріх. А от третє благо цілковито знищується через гріхопадіння Адама. Коли говорити про потяг до чесноти, то це благо поступово втрачається з гріхом. Оскільки гріх суперечить чесноті, це свідчить про те, що коли людина грішить, то її природне благо до чесноти зменшується²⁰. Перші два принципи природи необхідні для людського існування. Св. Тома зауважує, що природний потяг до чесноти не зменшується через первородний гріх, але через особистий прогріх людини, який спричинений її вчинками. Особа добровільно починає «пошкоджувати» зв'язок між дійсним сприйняттям блага та варіативним видом «зла». Пожадливість є причиною первородного гріха, який щоразу підкріплюється особистим щоденним гріхом. Позбутися такого виду прогріха достеменно неможливо, але через щоденне покаяння, піст, молитву можна втихомирити власні порухи тіла.

Розвиваючи тему гріха, Тома Аквінський вирізняє плотські та духовні гріхи²¹. Під плотським він розуміє все те, що стосується тілесних бажань, а духовні стосуються розумових хотінь. Наприклад, сексуальне задоволення є цілковитим бажанням плоті, а піднесення від розуміння того, що тебе хвалять інші – стосується духовного гріха. Добровільні дії людини керуються думкою, що те, що вона вважає добрим, є таким і насправді. Така точка зору може зберігатися навіть стосовно гріха. Адже будь-яка людина за своєю природою орієнтована на добро, і грішник, у свою чергу, також. Кожен гріх полягає у прагненні якогось минулого блага, яке є бажаним²². Отриманий раніше досвід у здобуванні благ впливає на майбутні бажання. Тому варто практикувати себе у пізнанні правдивого добра, щоб у подальшому не було залежності від гріховних помислів.

¹⁹ Houck D. *Aquinas, Original Sin, and the Challenge of Evolution*, 102.

²⁰ Berner K. *Der Heilige Thomas Von Aquino*. Т. II: *Die Lehre des heiligen Thomas Aquinas*. Regensburg 1859, 509.

²¹ *Thomas Aquinas's Summa Theologiae. A Guide and Commentary*, 203.

²² *Любов і відповідальність*, 204.

Тома Аквінський піднімає важливу тему християнської моралі: наскільки грішник любить Бога? Людина в реальному сенсі не може ненавидіти Бога, навіть той, хто найбільше грішить, не допускає варіанту нелюбові до Господа. Часто сам гріх асоціюється із зневажанням Бога, проте важливо зауважити, що воно не є так званим *contemptus actualis*, а *contemptus interpretatus*. Грішник не може відкинути самого Бога, але лише деякі наслідки, які сталися через Нього²³. Кожна особа розуміє, що гріх є причиною відвернення від Бога, але теоретично це не є наміром самого грішника. Будь-яка людина здатна збагнути Божу любов до себе та власну любов до Бога, проте через байдужість вона упускає можливість чистого взаємспілкування з Господом. Бог власною жертвою намагається виправдати людину від гріха, але це відбудеться лише за умови покаяння особи.

Здавалося б легко назвати причину чому людина втрачає зв'язок зі своїм Творцем, але важко знайти виправдання тим, хто не намагається відновити той втрачений час, під час якого людина не бачила сенсу в комунікації з Ним.

Гріх здатний впливати на комунікацію осіб у спільноті. Джерело непорозуміння в сім'ї часто криється у прогрішеннях, оснований на викривленому розумінні любові і автентичного добра. Скривджена гріхом людська природа зазнала втрати розуміння того, що інший власною гідністю не відрізняється нічим від власного «я». Це «я» спрямовується на егоїзм та власною зосередженістю на собі затуманює очі, не помічаючи нікого навколо себе. Гріх породжує в особі відчуття вищості та непомильності. Воно здатне спричинити знецінення іншої людини у власних очах. Прогріх не можна виправдати без людського покаяння, адже він не є певним фізичним явищем, але духовним, таким, якого не можна побачити без призми відсікання. Той, хто не може або, в іншому випадку, не хоче визнати перед собою власні помилки, не здатний гармонійно співжити з самим собою. А це одна з головних цілей людини. Ніщо не може бути кращим, ніж гармонія у спілкуванні з Богом, собою та іншими особами. Хто як не сама людина може змінити середовище, в якому живе. А воно,

²³ Див. Hove W. *Die Maechte des Guten und Boesen*, 233.

у свою чергу, формує в ній певні відчуття потреби комусь, що є також необхідним для усвідомлення власної цінності у світі. На жаль, коли особа не пізнає сенсу власного життя, вона віднаходить його у різних згубних пристрастях, які наповнюють прогалини іншим сенсом – гріховним.

3.3 ДЕЗІНТЕГРАЦІЯ ЛЮБОВІ

Поняття «любов» у більшості людей викликає досить приємні та піднесені почуття. Кожен хотів би пережити всередині себе бажання любити та бути любленим. Проте, суспільство пропонує й інші шляхи до задоволення. Одними з таких є різного роду залежності. Вони викликають у людини захоплення, вияв певних емоцій, переживши які, вона наче оживає після довгого сну. Але цінність такого задоволення є дуже сумнівним. Така особа використовує власний розум, тіло як засіб для здобуття задоволення, яке згодом зруйнує її як особистість. Що в такому випадку отримує людина: багаж залежностей, від яких важко позбутися, шкоду для власного здоров'я, яка, у випадку ціленаправленої дії, являється гріхом, та погані стосунки з близькими. Кароль Войтила у праці «Любов і відповідальність» представляє певні види дезінтеграції любові.

3.3.1 ПОРНОГРАФІЯ

Кароль Войтила переймався чистотою вираження людської любові, яка у подружжі виявляється через сексуальність. Проявом забруднення кохання у стосунках чоловіка та дружини стає порнографія. Вона викривлює сенс подружнього єднання, яке є даром Творця і створене для ще глибшого співпереживання подругів. Виставляння власного тіла ще й при статевому контакті є безсоромним виявом, яке порушує Божий план щодо єдності в любові, при якій подруги стають «одним тілом» (див. Бут 2,24). Під час вияву статевого акту чоловік і жінка вже не є таїнственно сповнені таким єднанням, але перетворили його у гріх. Кароль Войтила говорить про порнографію як про певний «безсоромний вид мистецтва»²⁴. Мистецтво буває різне, як таке, що має за мету показати добро людини чи природи, або таке, що відображає упалість.

²⁴ Войтила. *Любов і відповідальність*, 145.

Митець у творі передає глядачу власний внутрішній світ та почуття, які він переживає. Все покликане до відтворення добра, тому автор має обов'язок передати правдивість того, що відбувається навколо. Кароль Войтила бере до уваги, що часто митці намагаються відтворити у мистецькому творі любов чоловіка і жінки та їхні оголені тіла, які переплітаються у любовному єднанні. З давніх-давен людське тіло було символом краси, грецьких богів зображали оголеними і це свідчило про те, що вони були еталоном для захоплення. Християнська традиція вчить, що «тіло – храм Духа Святого» (1 Кр 6,19), його не можна осквернювати, воно має таїнственный характер і несе за собою певного роду захоплення. Плоть створена для того, щоб разом з душею, творячи цілісність, служити Богу, а потім людині. Тема «тіла» чоловіка чи жінки має досить велику зацікавленість з боку мистецтва. Саме це свідчить про те, що воно у житті людини відіграє неабияке значення. Тіло пронизує через себе чуттєво-сексуальні імпульси, які розкривають всю правду про людську любов²⁵.

З позиції морального вчення Католицької Церкви, розуміння сексуальності через призму техніки зменшує важливість та вірність справжніх стосунків, призводить до знищення таїни людського тіла. Випадкові сексуальні стосунки сприяють власній дезорієнтації, розпаду сім'ї та суспільства загалом²⁶. Кожна людина формує у суспільстві з власної думки колективну. Тому, коли переважатиме думка про те, що вільні сексуальні стосунки є нормою, то боротися меншості буде не просто. Порнографія у будь-якому випадку суперечить розумінню гідності людської особи. Перші роки стрімкого поширення порнографії вважалося, що певні поради та інша інформація може допомогти молоді змінити власну поведінку, але з'являються нові виклики часу, розвиток нових технологій і особам потрібно ще щось, щоб усвідомити всю згубу даної залежності.

Моральні цінності формуються через світогляд. Тому особа вбирає в себе те, що вона отримала від середовища, у якому перебуває. Десь глибоко в розумі

²⁵ Там само, 145.

²⁶ Пор. Morris A. (ред.). *Aspects of Doctoral Research at the Maryvale International Catholic Institute*. Cambridge 2019, 135.

людина має усвідомлення традиційності цінностей, та де є межа між здоровим осмисленням сексуальності та хворим отриманням від нього задоволення. Проблема полягає ще в тому, що більша частина молоді отримує інформацію про традиційні цінності лише у шкільному середовищі, а не у сім'ї. Проте, все частіше можна побачити, що у школі починають пропагувати нездорове бачення ціннісної системи. Світова культура існує на контрасті традиційного суспільства.

Варто також брати до уваги різницю у вихованні осіб у місті та в селі²⁷. Проживання у сільській місцевості, з одного боку, дає менше можливостей молоді для розвитку, але вона захищає їх від пагубної інформації. У маленьких селах рівень дотримання християнських цінностей є подекуди вищий, ніж у будь-яких інших розвинених індустріальних містах. Свого роду консервативність слугує засобом для збереження власної ідентичності.

Порнографія стає причиною травмування власної духовності. Вона заставляє людину перебувати у постійному стані сексуальних бажань. Вона взята до уваги через особистий елемент людської сексуальності. Кароль Войтила наголошує на думці, що людське щастя є фрагментоване порнографією, яка вже стала навмисною тенденцією²⁸. Набагато легше керувати людьми, коли вони мають певну залежність. А особливо це стосується плотського підпорядкування, бо такий вид гріха є одним із найбільш бажаних. Порнографія несе за собою розлади у стосунках чоловіка і дружини, адже вони починають захоплюватися тілом іншої особи та наслідувати її дії. Таким чином особистість втрачає власну ідентичність, бо старається стати тією, якою вона ніколи не була раніше. Така сім'я потребує допомоги. Вони самостійно здатні вийти з цієї ситуації, коли усвідомлять всю глибину проблеми, викликані переглядом порнографії. У випадку бажання все змінити, але не вмінням цього зробити, варто звернутися до духівника, який би відкрив очі на світ без цього гріха.

3.3.2 АБОРТ

²⁷ Morris A. *Aspects of Doctoral Research at the Maryvale International Catholic Institute*, 136.

²⁸ Див. Bransfield J. *Overcoming pornography addiction: a spiritual solution*. Mahwah 2013, 87.

Аборт ніколи не минає безслідно. Церкві часто закидають думку, що етична сторона даної проблеми не є аж такою загрозливою для внутрішнього стану жінки, що це всього лиш переривання існування певного ще не сформованого організму всередині жінки. Проте, варто розглянути ще і психологічну сторону, яка не менш важлива і багатьма людьми сприймається як одна з найбільш головних сфер людського здоров'я. Штучне переривання вагітності сприяє розвитку неврозів, панічних атак та панічних розладів²⁹. Це не дивно, адже аборт примусово збиває біологічний ритм організму жінки. Мозок отримує сигнали, що в утробі закладається нове життя, тому тіло жінки починає готуватися до прийняття дитини. Після того, як жінка вчинила аборт, її плоть все одно продовжує приготування до народження дитини, бо «годинник» заустив відлік очікування.

Прісцила Коулман – професор кафедри розвитку людини та сім'ї в університеті Боулін-Грін в Штаті Огайо, видала низку статей, в яких показала зв'язок між штучним перериванням вагітності та проблемами психічного здоров'я осіб³⁰. Професорка приділила особливу увагу стосункам матері і дитини, яка народилася вже після втрати. Прив'язаність мами та її маляти починається ще на ранніх термінах вагітності. І, як показують дослідження, психічний стан жінки покращується: вона починає відчувати впевненість в собі та вдоволеність власним життям. Коли жінка втрачає свою дитину через різні обставини, зокрема й аборт, то це може негативно вплинути на майбутнє материнство. При постабортивному стані вона приховує свої емоції та почуття, які пов'язані з абортом, бо боїться відкрито висловити їх. Такі жінки не хочуть говорити про переривання вагітності через боязнь того, що інші люди не сприймуть їхні дії та зневажатимуть. Тому у таких випадках варто не засуджувати, але допомогти, адже матері, які вчинили аборт, мають підвищений рівень депресії, розлади сну, часто зловживають алкоголем та наркотиками³¹. За

²⁹ Пор. *Любов і відповідальність*, 218.

³⁰ Пор. *Priscilla Coleman* // <https://www.bgsu.edu/education-and-human-development/family-and-consumer-sciences/faculty-staff/priscilla-coleman.html>.

³¹ Див. *Coleman, Pr. – Rue. V. Late-term elective abortion and susceptibility to posttraumatic stress symptoms* // [http://dx.doi.org/10.1155/2010/130519_\(01.08.2010\)](http://dx.doi.org/10.1155/2010/130519_(01.08.2010)).

такими жінками спостерігається жорстоке поводження з дітьми, адже психіка не може сприйняти того, що інше маля, яке мало народитися, було вбите цією жінкою.

Жінка стає матір'ю мертвої дитини. В неї може бути присутнє відчуття вини за цю дію аж до кінця життя. Чоловік у випадку навмисного переривання вагітності також є носієм неабиякої провини. Він, змушуючи дружину чинити аборт, бере частину гріху на себе та стає співучасником вбивства. Досить часто жінка після переривання вагітності відкидає власного чоловіка, бо бачить у ньому того, хто спонукав її до цього гріха. Стосунки подругів після цього можуть погіршитися, адже дружина не відчуватиме впевненості у чоловікові. Відчуття вини особливо загострюється у період клімаксу, коли жіночий організм вже не здатний зачати та виносити нове життя у собі.

Кароль Войтила завжди приділяв багато уваги не тільки щасливим сім'ям, але й сім'ям, які перебували у кризі та мали намір перервати вагітність. Ще, будучи єпископом, він звертав свою увагу на проведення розмов з жінками, які мали небажану вагітність, згодом, у сані архієпископа, допомагав формувати енцикліку *Humanae Vitae*, в якій сказано, що «пряме припинення вже розпочатого процесу розвитку дитини в організмі матері, передусім прямий аборт – навіть якщо його здійснюють для лікувальних цілей – є недопустимим способом обмеження кількості дітей, і його слід абсолютно відкинути»³². Згодом в ролі кардинала він не переставав засуджувати штучне переривання вагітності та сприяти захисту ще ненародженого життя³³. Кароль Войтила власною позицією щодо сім'ї будував у людей розуміння того, що родинні стосунки є одними із найважливіших етапів особистісного зростання. Тому будь-яка особа, навіть якщо вона ще ненароджена, має право на цілісний розвиток та зростання. Відповідальність за неї несуть ті, які власними діями сприяли її зачаттю. В такому випадку вони повинні дбати про благополуччя дитини. Ніщо не здатне виправдати бажання батьків позбутися власної дитини. Часто жінка може

³² Павло VI. Енцикліка *Humanae Vitae*. Львів 2002, 14.

³³ Пор. Kulczycki A. *The abortion debate in the World Arena*. London 1999, 138.

перебувати у стані афекту при небажаній вагітності з думкою про те, що вона робитиме далі, але обов'язок чоловіка в цей момент стати для неї опорою та підтримкою, дати можливість їй зрозуміти, що надійне плече поруч з нею. У випадку, коли чоловік є ініціатором думки про позбавлення від дитини, варто звернутися до батьків, друзів, богопосвячених осіб, які б підтримали жінку та допомогли звернутися в установи, які допомагають жінкам у скрутних ситуаціях.

Позбутися власної дитини ніколи не було виходом з ситуації. Здавалося б, що переривання вагітності є єдиним можливим варіантом полегшити собі життя, але треба пам'ятати про наслідки абортів. Як раніше вже не стане, бо забути смерть дитини є неможливо, особливо, коли жінка спричинила її за власним бажанням. Не буває таких ситуацій, з яких не можна знайти виходу. Жінка, яка у важні часи залишає дитину, власною наполегливістю зможе вижити у цьому світі.

3.3.3 ПЕРЕЛЮБ

«Не чини перелюбу» (Вих 20,14) – таку заповідь люди отримали від свого Творця. Коли чоловік і жінка приймають Таїнство Святого Подружжя, то погоджуються з цим Божим правилом та обіцяють його не порушувати. Подруги стають один для одного законним подарунком. Порушення даної заповіді є гріхом. На жаль, досить багато молодих людей нехтують власною відповідальністю щодо її дотримання.

Кароль Войтила також досить широко розкриває проблему цього гріха. Він зауважує, що поняття «перелюб» не означає лише «сексуальне єднання з жінкою, котра є «чужою жінкою», але й єднання з кожною жінкою, котра не є «власною жінкою», без огляду на те, чи вона має чоловіка чи ні»³⁴. Як було зазначено у першому розділі, перелюб найперше виводиться з думок, які називаються пожаданням. Такі думки є моральним злом, бо стосуються чужої жінки чи чужого чоловіка. Перелюб порушує природу справедливості, адже руйнується межа між добром власним, яке було подароване Богом та добром

³⁴ *Любов і відповідальність*, 167.

чужим, яке особа шукає за особистим пожаданням плоті. Кардинал розглядає перелюбування крізь призму персоналістичної норми та звертається до чоловіків і жінок, які мають обов'язок вірності не тільки один перед одним, але й перед Богом, Який є автором Таїнства Подружжя³⁵.

Перелюб, від якого часто походить зло, неприйняття нового людського життя, порушує персоналістичну норму. Моральним злом є будь-яке єднання чоловіка і жінки поза інституцією сім'ї. В подружжі, якщо навіть на рівні думок подруги мріють про когось іншого, не може йти мова про справжнє кохання. Той, хто дотримується чистоти до подружжя, вже у самій спільноті зуміє контролювати власні пристрасті та спрямовувати їх на розвиток та підтримку вогнища любові у серці власному та своєї другої половини. Той, хто має Господа за авторитет для себе, не зможе порушити правила, які були встановлені для блага людини, щоб вона могла стати в ряди святих. Виконання Божих Заповідей є не просто обов'язком особи, але й її правом, бо відкриває багато можливостей для вічного життя.

Перелюб у думках є свого роду «віртуальним перелюбом», який не можна вважати меншим гріхом³⁶. Гріх ніколи не має виправдання, навіть якщо він не був вчинений уповні, але ніс за собою думки, які особа не втихомирила, але розвивала на користь гріха. Подруги, які вирішили йти шляхом перелюбування, руйнують власні відносини, зміщують градацію цінностей. Від таких стосунків батьків страждають діти. Вони не відчувають любові між ними і часто не можуть у майбутньому збудувати чисті і справжні відносини, які б базувалися на принципах вірності. Крім того, успішність дітей також залежить від домашньої атмосфери. Діти не мають мотивації здобувати високі результати, бо вони, як частина сімейної спільноти, почуваються покинутими та приниженими. Розлучення чоловіка і жінки дезінтегрує суспільство. Цінності, які традиційно формувалися впродовж багатьох століть, починаючи ще від перших поколінь, змінюються і стають непридатними для християнської культури. Розвиток

³⁵ Див. Greenman J. – Larsen T. (ред.). *The Decalogue through the Centuries: from the Hebrew Scriptures to Benedict XVI*. Louisville 2012, 212.

³⁶ Див. Spinello R. *The Genius of John Paul II. The Great Pope's Moral Wisdom*. Lanham – Plymouth 2007, 134.

суспільства повинен служити на користь добробуту, пошуку нових відповідей на запитання, які сотнями років потребували вирішення, але втім не має руйнувати ціннісну систему.

Стан гріха можна легко прирівняти до хвороби, яка втомлює організм та, по важкості захворювання, його роз'їдає. Гріх руйнує людську душу, робить її вразливою до будь-яких добрих вчинків. Лікарі допомагають людині полегшити її біль та лікують від болячок. У випадку з гріхом, особа завдяки щирому покаянню сама собі полегшує страждання душі, але лише Господь визволяє осердя людини, яке робить її живою. Вона покликана бути святою, виконувати волю свого Творця, а Він створив її не для гріха, але для вічного життя у Божому Царстві. Сімейне життя є Божим даром, воно дане людям для сповнення законів. Саме у сім'ї діти дізнаються про добро і зло, про гріх та чесноти. Тому чоловік і жінка покликані плекати власну віру, у якій зростають діти і несуть з неї плоди у світ. На кожній людині лежить велика відповідальність за формування ціннісної системи світової культури.

3.4 ПОКАЯННЯ ЯК РЕСТАВРАЦІЯ ЗАПОВІДІ ЛЮБОВІ

Людина не застрахована від гріха, але через власне покаяння здатна випросити у Бога прощення. Таїнство Сповіді є дуже інтимним моментом у житті кожної особи. У такій розмові вона відкриває власне серце та душу. Господь очищає все зсередини, і особа відчуває себе як чистий аркуш паперу. Проте, не варто заперечувати соціальну природу Таїнства Покаяння, при якій Церква приходиться на допомогу каяннику та бере його під свою опіку. Священик виступає своєрідним «заступником» Господа є свідком даної природи Таїнства³⁷. Найціннішим результатом покаяння є примирення з Богом і приведення заблуканого сина знову до лав святих дітей Божих.

Кароль Войтила розглядає поняття «покаяння» у контексті справедливості людини до Бога. А полягає вона у направленні до Нього цілого буття, відданні

³⁷ Див. Pope John Paul II. *The Grace of Repentance* // <https://www.catholiceducation.org/en/item/13334-the-grace-of-repentance.html> (02.12.1984).

заборгованості за власні прогріхи³⁸. Хоч цілком вірогідно, що особа продовжить грішити, проте Господь приймає людські старання очистити власну душу від бруду. Через покаяння людина отримує правду, яка робить її вільною. Варто зауважити, що жоден гріх не може перевищити Божого прощення. Він милосердний до кожного, хто, прогрішивши, щиро визнає власні гріхи. Ставши на дорогу Христову, особа відкидає від себе все те, що може компрометувати Господню волю. Через Таїнство Покаяння вона дає дозвіл увійти Христу у своє життя і долати всі труднощі через Його кров. А Святий Дух зміцнює особу і дає їй можливість отримати повноту Божої благодаті і милосердя. «Сповідь та визнання Божого панування відкриває в людині шлях до зцілення, зростання та зрілості»³⁹. Важливо, щоб вона цілковито розуміла власну відповідальність за обіцянку перед Богом та священиком після Таїнства Покаяння більше не грішити. Господь дав людям по Своїй справедливій любові можливість наблизитись до Нього завдяки Таїнствам.

У Кароля Войтили можна знайти багато тем, які між собою перегукуються, зокрема, поняття «справедливість» та «розкаяння». Св. Тома Аквінський, який був прикладом для вчення Кароля Войтили, досить часто в ключі справедливості говорив про покаяння і саме застосував термін *pars potentialis iustitiae* (лат. потенційна справедливість). Каяття є відновленням певної рівності людини і Бога, через нього особа відшкодовує завдану шкоду та зло перед Ним. Тому покута – це те, що вона може дати Господу, щоб відновити справедливість між людиною та Богом⁴⁰. Але Тома Аквінський стверджує, що творча відстань між особою та Господом настільки велика, що не може існувати справедливість як така між Богом і людиною. Він наголошує лише про певний вид справедливості, який власне стосується обов'язку спокутування людиною своїх прогрішень щодо Бога. Вона не може скоротити цю відстань і стати ближчою до Господа в будь-який інший спосіб. Чому так? Найперше варто пам'ятати, що людина – творіння

³⁸ Пор. Войтила. *Любов і відповідальність*, 193.

³⁹ Tan S.-J. – Gregg D. *Disciplines of the Holy Spirit. How to Connect to the Spirit's Power and Presence* / перекл. авт. Grand Rapids 1997, 106.

⁴⁰ Пор. *Poverty on the Way to God: Thomas Aquinas on Evangelical Poverty*, 151.

Боже, тому зобов'язана бути відданою та вдячною протягом цілого життя. Він – джерело порядку Всесвіту, який створений для блага свого творіння. Весь нижчий нерозумний світ діє згідно інстинкту, який заклала природа, натомість людське існування, яке ґрунтується на розумі, діє через Божий закон. «Людина справедлива по відношенню до Бога-Творця завдяки тому, що визнає порядок природи і наслідує його у своїх діях»⁴¹.

Тома Аквінський представив вчення про гріхопадіння ангелів. На основі цього можна вивести певну теорію повернення від гріха до добра. Говорячи про ангела світла, який відпав від Бога, не можна стверджувати акту покаяння. Адже воно не присутнє в тих, хто має певний злочинний намір. Люцифер, маючи інтелект, подібний до Божого, розуміє все, що спричиняє гріх⁴². Не зважаючи на вміння розрізнити добро і зло, ангел обирає користь останнього, тому про покаяння в такому випадку говорити неможливо. Згаданий приклад здатний показати також і всю сутність людської здатності до щирого покаяння. Коли людина має намір вчинити певний гріх, то в цей момент вона не має жодної думки, що ця дія приведе її до падіння, як свого часу зробив ангел. Проте особа протягом власного життя через нижчість від Божого Розуму здатна збагнути власну провину та покаятись. Гріхопадіння ангелів – це те саме, що смерть для людини. Після неї вона не має шансу покаяння. Тому варто пам'ятати, що під час життя особа має право та обов'язок визнати власні провини перед Творцем, щоб після смерті мати можливість споглядати Бога.

Людське буття на землі – це подорож, кінцем якої є Господь. Він закликає кожен розумну істоту бути готовим брати участь у Своєму бутті. Тому варто ствердити, що можливість пізнати такий поклик є у кожного, проте не всі мають намір досягнути даної цілі. Крім того можна говорити і про те, що Бог самостійно подає ініціативу для дарування власної благодаті і чеснот, які допомагають направити людину на шлях, який веде до остаточної мети⁴³. Добрі вчинки, життя

⁴¹ *Любов і відповідальність*, 190.

⁴² Див. Delphi Classics (ред.). *The Collected Works of Thomas Aquinas*. Ст. X. Hastings 2020 https://books.google.com.ua/books?id=Be72DwAAQBAJ&printsec=frontcover&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false.

⁴³ Див. Wawrykow J. *Penance // A-Z of Thomas Aquinas*. London 2005, 104.

за Божими Законами та щире бажання споглядання Творця дають людині можливість перебувати в Бозі. Ще одним невід'ємним фактором є Таїнства, які дозволяють Йому замешкати у людському житті. Важливо не забувати про милосердя, яка є чесною і Божим даром. Завдяки цьому дару особа здатна проявити власну любов, так як проявляв її Господь нужденним (пор. Мр 5,21-34; Мр 5,35-43; Лк 18,35-43; Мт 9,1-8). Сучасний світ насичений такими потребуєчими людьми, більше того, кожна людина є нужденною, адже потребує уваги, любові, підтримки у важкі часи. Ближній є тим, хто повинен надати всього себе іншому, бо він покликаний до цього своїм Творцем.

Кароль Войтила також протягом цілого свого життя говорив про благодійність. Його дитинство та юність пройшли у роки II Світової війни та повоєнного комунізму у Польщі, тому він знав, що означає страждати та бути милосердним до інших, так як часто життя інших залежало від когось. «Бути милосердним – це приносити Бога у людські драми. І навіть якщо ми самі не досвідчуємо великих труднощів, то не треба вирушати в подорож, щоб зустріти людей, для яких милосердя буде єдиним спасінням»⁴⁴.

Милосердя встановлює неабиякий зв'язок між Богом та тим, хто його одержує. Воно є базою дружби, яка формується між Творцем та творінням. Головне, щоб людина забажала зробити Господа своїм другом. Бог завжди відкритий на спілкування і близький контакт з тими, хто цього щиро хоче. Бути милосердним означає бути відповідальним та справедливим. На шляху людини зустрічаються навіть такі особи, які маючи великі статки і, здавалося б, нічого більше не потребують, мають проблеми із взаєморозумінням, внутрішньою гармонією, відчуттям власної необхідності комусь. Часто навіть маючи поруч рідних людей, можна почуватися покинутим. Це може спричинитися браком спілкування, заангажованості засобами комунікації, бажанням досягнути вершин незаконними способами. Проте, завжди є Той, хто за будь-яких обставин не покине особу. Завдяки Таїнству Покаяння людина трансформується, переминює власну душу та стає готовою знову чисто споглядати Бога.

⁴⁴ Йоан Павло II і милосердя // http://rkc.lviv.ua/news_view-Joan_Pavlo_II_i_muloserdya-ua (02.04.2020).

Закріпленням його є Таїнство Євхаристії, яке є прийняттям Христа і можливим поєднанням з Ним вже на землі. Проте, не варто применшувати значення інших Таїнств, які є не менш важливі у житті людини.

Тома Аквінський писав, що навернення від гріха до Бога не є якимось людським досягненням⁴⁵. Воно здійснюється Богом через Його благодать. Завжди після гріхопадіння має слідувати покаяння, яке має бути природним наслідком людського занепаду. Гріх віддаляє людство від свого Творця. Але Він, посіявши у людському серці зерно сумління, спонукає народ задуматись над тим, як відновити той внутрішній зв'язок з Богом. Існує також і спільнота благодать, яка керує людською волею так, що вона відчуває, що сама собою керується⁴⁶. Розкаяння також змінює борг людини перед Богом. Смертний гріх встановлює нескінченний борг перед Господом. За Томою Аквінським, Таїнство Покаяння перетворює такий вічний борг на тимчасовий, який «оплачується» покутою, даною священиком. Священик виступає в ролі прокурора та адвоката одночасно, допомагає знайти причину скоїного гріха та дає поради як вийти із гріховного стану. Господь, як суддя, при наявності доказів покаяння оправдовує людину і дає їй можливість вільно жити без оков гріха. Вибір за людиною: зможе вона провести життя на землі у чистоті власного серця чи все-таки буде ставити гріховні задоволення вище можливості споглядання Творця. Особа здатна загартувати свою волю до гріха. Молитва, піст, покаяння є тими методами, які допомагають оберігтися від «вірусу» прогрішення. Ніхто не хоче хворіти, адже хвороба спричиняє страждання. Так само і гріх є хворобою душі, яка потребує лікування.

На основі написаного можна зробити висновок, що у житті людини завжди присутні ситуації, з яких вона може розвинути стан гріха. Сім'я є місцем, де перетинається особисте та суспільне, місце, у якому сходяться думки двох різних людей з власними переконаннями, які виростили у різних середовищах. Це свого

⁴⁵ Wawrykow J. *Penance*, 105.

⁴⁶ Див. Burdette M. – Austin V. (ред.). *Repentance and Forgiveness*. Розд. III. USA 2020 <https://books.google.com.ua/books?id=N5sAEAAAQBAJ&pg=PT43&dq=repentance+in+thomas+aquinas&hl=uk&sa=X&ved=2ahUKEwiArfrC76TtAhVTEncKHTH2BZsQ6AEwAHoECAUQA#v=onepage&q=repentance%20in%20thomas%20aquinas&f=false>.

роду «інкультурація» однієї людини в іншу. Незрілій особі легше відкрити своє серце для прогрішень, аніж для добрих справ. Коли дві такі незрілі особи створюють сім'ю, то твориться спільнота, яка не здатна виховати свідомого громадянина. Згодом дитина несе у іншу спільноту викривлене бачення цінностей. Формується колективна зміна традиційних чеснот. Кароль Войтила у своїй праці «Любов і відповідальність» виокремлює гріхи, які створюють у стосунках чоловіка і жінки певну дезорієнтацію любові. Сімейне щастя залежить від сформованості осіб. Церква може допомогти людям, які планують вступати у шлюб, зрозуміти всю важливість традиційної ціннісної системи, яка була сформована на основі Божих Заповідей. Через таку дезорієнтацію твориться гріх. Щоб його позбутися, людина має щиро покаятися і знову відновити втрачений зв'язок з Господом. Кароль Войтила, як ревний захисник людської особи, не міг залишити поза увагою тему «покаяння». Він часто покликається на вчення Томи Аквінського, в якому питання очищення від прогрішень займає одне з ключових місць. Св. Тома пише про Господню благодать, яка допомагає людині знайти вихід з кайданів гріха. Через каяття особа віднаходить внутрішню гармонію, яка змінює зовнішнє життя. Так налагоджується взаємодія осіб у шлюбі та у суспільстві в цілому.

ВИСНОВКИ

Кароль Войтила – філософ-персоналіст. Він вбачав у кожній особі незрівнянну особливість. Вона, будучи образом і подобою Божою, має внутрішню силу власного «Я». Незважаючи на постійний поклик Божий до праведності, людина наділена свобідною волею. Таким чином Господь залишає за особою можливість відчутти власну важливість у світі. Кардинал все своє життя віддано служив своїм ближнім. Він, як ніхто інший, на власному прикладі свідчить про чесноту любові, яка є невід’ємною частиною людського буття. Ця чеснота свідчить про готовність до жертви, яка проявляється у звичайному служінні своїм ближнім. Прояв любові ніколи не минає безслідно. Господь винагороджує вічним життям тих, які, не чекаючи винагороди, творять милосердя. Кароль Войтила у досліджуваному творі «Любов і відповідальність» велику увагу приділив становленню подружньої любові чоловіка і жінки. Він весь досвід спілкування з подружжями переніс у працю, яка стала своєрідною інструкцією щасливого сімейного життя. Варто врахувати і те, що твір «Любов і відповідальність» був написаний ще до понтифікату Кароля Войтили (Папа Іван Павло II). Це вказує на те, що кардиналу не була байдужа доля сімейних пар. До папства він ще не мав великого впливу на суспільство, але старався зробити внесок у виховання сім’ї в християнських цінностях. Праця «Любов і відповідальність» містить вказівки, які необхідні для дотримання, але є й такі, що вказують на заборону певних дій, які спричиняють гріх. У дослідженні даного твору були представлені випадки, які негативно впливають на стан людської душі у більш сакраментальному вимірі та на стосунки чоловіка і жінки у матеріальному світі.

Кароль Войтила представив норму, за якої має жити кожна людина – персоналістичну. Вона забороняє використовувати іншу особу для власного задоволення. Це стосується як фізичного, так і психологічного використання. Дії, що тягнуть за собою ставлення до іншого, як до раба, не можуть вважатися достойними наслідування. Такі вчинки є протиріччям персоналістичної норми, яку кардинал називає утилітаризмом. Він має багато своїх проявів, зокрема використання іншого, про що йшла мова вище, егоїзм, суб’єктивізм, пожадання.

Автор не міг пройти повз таких проблем, адже вони, на жаль, широко поширені у сучасному світі. Тому, щоб зменшити кількість страждаючих сімей, Кароль Войтила був створення ініціатором проведення різних зустрічей, результати яких і вплинули на створення праці «Любов і відповідальність». Цей твір написаний зрозумілою мовою, що робить його доступним для кожної людини, яка не має богословської освіти. Це дуже важливо, адже кожна людина на психологічному рівні відчуває себе в колі осіб, які покликані бути святими. Тому кожен, хто мав змогу прочитати цей текст, на підсвідомому рівні починає виконувати ті правила, які здатні покращити відносини між друзями, і при тім не заплямити власне обличчя перед Богом.

У творчості Кароля Войтили настільки часто можна знайти поняття «любов», що не варто сумніватися в тому, що він її неодноразово переживав. Про неї ніколи не писатиме людина, яка не пізнала її у своєму житті, адже боязнь цього слова переважатиме над спробою її описати чи відчувати. Бувають різні типи любові, які по-різному проявляються для кожного з осіб: батьківська любов, любов дітей до батьків, подружня любов, а найбільш необхідною та жаданою є Божа любов і та, яку виявляє людина до Господа. В одному із розділів дослідження було згадано про справедливість щодо Бога, яка проявляється у вияві чесноти любові до оточуючих. Так, як найчастіше тим оточенням є один із подругів та діти, то необхідність говорити про те, якою має бути справжня щира любов, подвоюється. Дана чеснота базується на персоналістичній нормі, яка бере за основу цілісну особу, яка потребує первопочаткового ставлення до себе. Його започаткував Господь, творячи на свій образ і подобу Адама та Єву і віддаючи їм у користування найкраще місце, про яке сучасним людям можна тільки мріяти. Цим місцем був рай, яким опікувався сам Бог. Проте, через гріхопадіння перших людей почалось занедбування персоналістичної норми, що спричинило ставлення до іншої особи як до певного товару. Ним може стати як жінка для чоловіка, так і чоловік для жінки. Ця тема, на жаль, широко поширена у світі розвитку засобів комунікації.

Кароль Войтила у праці «Любов і відповідальність» згадує про гріхи, які нищать не тільки стосунки з Богом, адже гріх – це пряме відкинення Бога, але й відносини у шлюбі. Такими гріхами є порнографія, основою якої є внутрішнє пожадання за допомогою органів чуттів, штучне переривання вагітності, що є смертним гріхом, адже здійснюється вбивство, та перелюб, що спричинений пожаданням тіла. Не варто забувати і про те, що будь-який прогріх є дією проти себе, адже нищиться духовний світ особи, а його стан впливає на гармонію цілої людини з навколишнім світом.

У цій магістерській роботі було представлено дослідження професорки Прісцили Коулман, яка показала стан жінок, що скоїли аборт. Крім того, вона закликала суспільство не бути байдужими до них, адже ніхто не знає, що стало причиною такого рішення. Вчинивши штучне переривання вагітності, на жінці висить клеймо вбивці. Лише Господь своїм милосердям через щире розкаяння жінки здатний зняти такий шрам з її грудей. Тому ще одним із завдань душпастирів є навчити інших осіб не бути байдужими до становища ближнього. Досить часто мале слово підтримки може змінити рішення людини зробити щось негативне. Буває, що сім'я перебуває у скрутній ситуації та боїться взяти на себе відповідальність виховання дитини у середовищі, в якому нема сприятливих факторів для росту та розвитку. В такому випадку держава має створити певні фонди або забезпечити можливість працевлаштування подругів. Такі дії можуть зменшити кількість абортів по цілому світі. Кароль Войтила присвячував більше уваги та моральної підтримки сім'ям, які мали проблеми у різних сферах. У даний час варто духовним особам наслідувати кардинала, адже вони є прикладом наслідування для інших людей. Це не менш важливо, адже кожна людина має обов'язок і право на підтримку.

Ще однією важливою темою стало поняття «покаяння». Жодна людина не застрахована від гріха, адже порочній людській природі легше обрати те, що не потребує великих зусиль. Кароль Войтила писав про покаяння у контексті справедливості до Бога. Господь дає людині Сім Святих Таїнств, які допомагають досягнути вічного життя. Одним із них є Таїнство Покаяння, яке

здійснюється через священика і піднімає людину на той рівень, на якому вона була ще до гріхопадіння прародичів. Щире розкаяння є великим мистецтвом, яке є даром Божим. Св. Тома Аквінський, на вчення якого покладався Кароль Войтила, вважав, що основною можливістю людині покаятись є благодать Творця. Без неї будь-яка дія особи не буде мати жодного доброго результату.

Дотримання заповіді любові було, є і буде необхідною передумовою для збереження первозданного зв'язку між Богом і людиною. В ході цього дослідження було згадано про різні можливості проявити любов до Господа та до ближніх. Кароль Войтила у праці «Любов і відповідальність» намагався відповідально представити проблеми, з якими стикаються сім'ї, а також методи вирішення таких проблем. Не треба забувати про можливість сімей у кризових ситуаціях звернутися до церковних установив, власних духівників. Ті, у свою чергу, не повинні відмовляти у допомозі. Державна влада також повинна створювати різну можливість допомоги власним громадянам, які перебувають у важкому матеріальному становищі. Чоловіку і жінці залишається лише плекати їхню любов, не впадати у відчай та намагатися діяти згідно Заповіді любові.

Магістерська робота може стати в нагоді для розширеного пізнання творчості Кароля Войтили, який ще до понтифікату писав про важливість забезпечення сімей духовним супроводом. Крім цього, думки, які виникли в ході даного дослідження, можуть слугувати поштовхом для започаткування та розвитку окремих установ, які б допомагали сім'ям, чоловікам та жінкам у різних кризових ситуаціях. Такі установи могли б надавати психологічну та матеріальну допомоги. Слід врахувати те, що економічна криза забрала багато робочих місць. Через матеріальні проблеми розпадаються сім'ї. Тому, добре було б, якби з такими установами співпрацювали роботодавці, які були б готові надати роботу потребуючим особам. Це може суттєво скоротити кількість нещасних сімей.

Чоловік і жінка повинні плекати власну любов і залишатися вірними аж до смерті, що й обіцяли під час укладення Таїнства Подружжя. Важливо не підкорятися гріховним помислам, а діяти згідно із покликами власного серця, яке завжди прагне і стремить до добра.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела та документи Церкви

1. *Святе Письмо Старого і Нового Завіту*/ перекл. Хоменко І., Рим 2005.
2. Войтила К. *Любов і відповідальність* / перекл. Кришталь Г. Львів.
3. Павло VI. Енцикліка *Humanae Vitae* // *Вибрані документи Католицької Церкви про шлюб та сім'ю від Лева XIII до Івана Павла II*. Том II, Львів 2002.
4. Aquinas Thomas. *Summa Theologiae* = Аквинський Ф. *Сумма теології* / перекл. з лат. Еремеев С. Київ 2003.
5. Augustine. *De Doctrina Christiana* // ред. Green R. T. XIV. Oxford 1995.
6. Wojtyla K. *Wer ist der Mensch? Skizzen zur Anthropologie* / упоряд. і перекл. Nissing H.-Gr. Muenchen 2011.

Довідкова література

1. Buchberger M. (ред.). *Liebe* // *Lexikon fuer Theologie und Kirche*. Т. VI. Freiburg-Basel-Wien 1997, 908-923.
2. Freedman D. (ред.). *Love* // *The Anchor Bible Dictionary*. Т. IV. New York-Auckland 1992, 375-396.
3. Stattler B. *De Bono* // *Ethica Christiana universalis*. Augsburg 1772, 33-54.

Додаткова література

1. Дідик Н. *Статеве виховання як основа фізичного і духовного здоров'я підлітків* // *Матеріали науково-практичної конференції. Церква, сім'я і школа у розв'язанні проблем виховання підростаючого покоління*. 2007, 314-325.
2. *Плідність: дар і завдання* / упоряд. Кука О. Львів 2007.
3. Росси М. *Агана. Настоящая любовь*. Москва 2014.
4. Acosta M. – Reimers A. *Karol Wojtyla's Personalist Philosophy*. Washington 2016.
5. Allen Pr. *The Concept of Woman*. Т. III: *The Search for Communion oh Persons*. Michigan 2016.

6. Berner K. *Der Heilige Thomas Von Aquino*. Т. II: *Die Lehre des heiligen Thomas Aquinas*. Regensburg 1859.
7. Billias N. – McLean G. *Cultural Heritage and Contemporary Change*. Т. 35: *Karol Wojtyla's Philosophical Legacy*. Washington 2008.
8. Boehr Ch. – Schmitz Ch. *Europa und die Anthropologie seiner Politik*. Berlin 2016.
9. Bolin J. *Paths of Love: the discernment of vocation according to the teaching of Aquinas, Ignatius, and Pope John Paul II*. Scotts Valley 2008.
10. Bransfield J. *Overcoming pornography addiction: a spiritual solution*. Mahwah 2013.
11. Breitsameter Chr. *Das Gebot der Liebe – Kontur und Provokation*. Basel 2019.
12. Brettmann St. *Theories of Justice: a dialogue with Karol Wojtyla and Karl Barth*. Eugene 2012.
13. Burgos J. *An Introduction to Personalism*. Washington 2018.
14. Burke C. *The Theology of Marriage*. Washington 2015.
15. Buttiglione R. *Karol Wojtyla: The Thought of the Man Who Became Pope John Paul II* // перекл. Guietti P. – Murphy Fr. Cambridge 1997.
16. Cahall P. *The Mystery of Marriage: a Theology of the Body and the Sacrament*. Chicago 2014.
17. Clarke M. *Handbook of Research on Development and Religion*. Melbourne 2013.
18. Curran Ch. *The Moral Theology of Pope John Paul II*. Washington 2005.
19. Davies Br. *Thomas Aquinas's Summa Theologiae. A Guide and Commentary*. Oxford – New York 2014.
20. Eijnden van den J. *Poverty on the Way to God: Thomas Aquinas on Evangelical Poverty*. Nijmegen 1994.
21. Felber St. (ред.). *Erkennen und Lieben in der Gegenwart Gottes*. Wien 2016.
22. Greenman J. – Larsen T. (ред.). *The Decalogue through the Centuries: from the Hebrew Scriptures to Benedict XVI*. Louisville 2012.

23. Gregg S. *Challenging the modern world: Karol Wojtyla and the Development of Catholic Social Teaching*. Lanham – Oxford 2002.
24. Gueye Ch. (ред.). *Ethical Personalism*. Frankfurt 2011.
25. Hoffmann N. *Natur und Gnade. Vol. 160: Die Theologie der Gottesschau als vollendeter Vergoettlichung des Geistgeschoepfes bei M. J. Scheeben*. Rome 1967.
26. Houck D. *Aquinas, Original Sin, and the Challenge of Evolution*. Cambridge 2020.
27. Hove W. *Die Maechte des Guten und Boesen* / ред. Zimmermann A. Berlin-New York 1977.
28. Jamison Chr. (ред.). *The Disciples' Call: Theologies of Vocation from Scripture to the Present Day*. London 2013.
29. Keating J. – White Th. (ред.). *Divine Impassibility and the Mystery of Human suffering*. Cambridge 2009.
30. Kelley J. *What are They Saying about Augustine?* New Jersey 2014.
31. Kuepper J. *Uti and frui in Augustine and the problem of aesthetic pleasure in the Western tradition (Cervantes, Kant, Marx, Freud) // MLN 5 (2012) 126-155*.
32. Kulczycki A. *The abortion debate in the World Arena*. London 1999.
33. Kupczak J. *Destined for Liberty: The Human Person in the Philosophy of Karol Wojtyla*. Washington 2000.
34. Morris A. (ред.). *Aspects of Doctoral Research at the Maryvale International Catholic Institute*. Cambridge 2019.
35. Nygren A. *Agape and Eros*. Philadelphia 1953.
36. O'Reilly A. *Theology and religion. Conjugal Chastity in Pope Wojtyla, 7*. (American university studies 291). New York-Oxford 2010.
37. Rand E. (ред.). *Cicero in the Courtroom of St. Thomas Aquinas*. Milwaukee 1946.
38. Rise Sv (ред.). *Key Theological Thinkers: from Modern to Postmodern*. England 2013.

39. Scaperlanda M. – Collett T. (ред.). *Recovering Self-Evident Truths: Catholic Perspectives on American Law*. Washington 2007.
40. Shaw R. *To Hunt, To Shoot, To Entertain: clericalism and the Catholic Laity*. Oregon 1993.
41. Spenceley Ar. *Chastity is for Lovers: Single, Happy and a Virgin*. Notre Dame 2014.
42. Spinello R. *The Genius of John Paul II. The Great Pope's Moral Wisdom*. Lanham – Plymouth 2007.
43. Tan S.-J. – Gregg D. *Disciplines of the Holy Spirit. How to Connect to the Spirit's Power and Presence*. Grand Rapids 1997.
44. Waleszczuk J. *Freedom of the Human Person*. Berlin 2017.
45. Wawrykow J. *Penance // A-Z of Thomas Aquinas*. London 2005, 104-106.
46. Williams Th. *Who is my Neighbor? Personalism and the Foundations of Human Rights*. Washington 2005.
47. Woznicki A. *Transcendent Mystery in Man: a global approach to ecumenism*. Bethesda 2007.

Інтернет-джерела

1. Йоан Павло II і милосердя // Львівська Архідієцезія Римсько-Католицької Церкви в Україні http://rkc.lviv.ua/news_view-Joan_Pavlo_II_i_miloserdyaya-ua (28.11.2020).
2. Burdette M. – Austin V. (ред.). *Repentance and Forgiveness*. Розд. III. USA 2020
<https://books.google.com.ua/books?id=N5sAEAAAQBAJ&pg=PT43&dq=repentance+in+thomas+aquinas&hl=uk&sa=X&ved=2ahUKEwiArfrC76TtAhVTEncKHTH2BZsQ6AEwAHoECAUQA#v=onepage&q=repentance%20in%20thomas%20aquinas&f=false> (29.11.2020).
3. Coleman, Pr. – Rue. V. *Late-term elective abortion and susceptibility to posttraumatic stress symptoms // Journal of Pregnancy* http://dx.doi.org/10.1155/2010/130519_ (21.11.2020).

4. Delphi Classics (ред.). *The Collected Works of Thomas Aquinas*. Ст. X. Hastings 2020
https://books.google.com.ua/books?id=Be72DwAAQBAJ&printsec=frontcover&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (28.11.2020).
5. O’Leary D. *How not to be used: Love and Responsibility* [PDF] // <http://www.laici.va/content/dam/laici/documenti/donna/culturasocieta/english/Love%20and%20Responsibility.pdf> (07.04.2020).
6. Pope John Paul II. *The Grace of Repentance*. 2 грудня 1984 р. // *Catholic Education Resource Center* <https://www.catholiceducation.org/en/item/13334-the-grace-of-repentance.html> (25.11.2020).
7. *Priscilla Coleman* // *BGSU* <https://www.bgsu.edu/education-and-human-development/family-and-consumer-sciences/faculty-staff/priscilla-coleman.html> (21.11.2020).
8. Sri E. *Love and Responsibility: The Battle for Purity*. 2020 // *Catholic Culture.org*.
<https://www.catholicculture.org/culture/library/view.cfm?recnum=7708>
(25.03.2020).